

МОГОРИЋ

Положај

Ово мало, симпатично и у личкој историји значајно село утнездило се испод Вребачке стазе и Гмајина које заузимају добар део Медачког поља. Када су дошли на то подручје, пре отприлике три века, Могорићани су почели градити своје домове уздуж десне обале речице Јадове, од Вребачког Павловца па до Плоче. Слично као и њихови суседи Врепчани и Плочани, куће су градили по доловима и око брежуљака, али више на северној страни Јадове, ближе планини, вероватно ради плоднијег земљишта и повољнијег нагиба према југу, што је услед јачег дејства сунца условљавало нешто блажу климу. Овај факат је доста значајан за личку висораван јер, како многи Могорићани кажу „студен је зими таква да врана гаврана привија под крило”.

Хетерогена конфигурација земљишта условила је и на простору Могорића груписање кућа по засеоцима. Они су настали на површинама које су у време насељавања нудиле најоптималније услове живота. У првом насељавању Срба, око 1700 године, већ су се назирали засеоци: Буљмизе, Крчевине, Илинац и Зеба. Исто тако Закланова Варош и Љубичићи, али се касније мање спомињу јер њихови становници потражише станишта на другим местима.

Засеоци и људи у њима

Ако пођемо скромним асфалтним путем из Врепца ка југоистоку и прођемо насеље Вребачки Павловац, пут ће нас довести у могорићки атар који обилује брежуљцима, доловима, врлетима,

МОГОРИЋ

шумама, пашњацима и ораницама. Преко Јадове су Гмајине које се не одликују плодношћу, али се и у њима може укосити нешто сена за стоку, посејати раж и још ту и тамо понека култура.

Прво ћемо се срести са засеоком Буљмизе. Оне су један од најпространијих засеока Могорића. Прве куће људи су правили на пропланку, а касније се заселак проширио и заузео земљиште од извора потока Плочице на северозападу до потока Ковачице на истоку. Буљмизе су, како народ каже, добиле име по турској речи „Булма“, што значи пропланак. Око 1900. године Аустријанци су записали да у Буљмизама живе Бањеглови, Басарићи, Дуковци, Баковићи, Корице, Кудузи, Крњајићи, Маљковићи, Маодуши, Радаковићи, Томаши, Вучковићи и Заклани. Оволики број родова указује да су Буљмизе тада биле најмногољудније могорићко насеље.

Са леве стране пута, на искрченом земљишту, које се простира испод Рудина и Међугорја на северу и узвишице Јерковаче на југу налази се заселак Крчевине. Простор на коме људи подигоше насеље изгледао је привлачан. Зато се прихватише будака, лопата и ћускија и искрчише пањеве, дрвеће, камење; поравнаше земљу, ту се населише и саградише домове. Међу првим Србима ту се населише Борићи, Корице, Радаковићи и Стојисављевићи.

Око главног пута где се из Могорића један крак одваја за Медак, а други за Крчевине привлаче пажњу појединачне и груписане лепо грађене куће и оне чине заселак Илинац. На овом пријатном месту настанили су се Корице, Кравићи, Кричковићи и Радаковићи. Непун километар од Илинца, на раскрсници путева кроз Могорић за Плочу и Медак ушорио се мали засеок са школом и још неким пратећим објектима који подмирују потребе малишана у време паузе.

На североистоку одатле, на релацији од око два километра са леве стране пута за Плочу, простира се заселак Зеба. У Зебу су Турци довели српску рају после 1528. године, где су саградили и тврђаву. Нема података о животу те раје за време турске владавине, али се поуздано зна да је Зеба после одласка Турака представљала веће српско могорићко насеље, у коме су око 1900. године живели Борковићи, Баковићи, Лазићи, Маргаретићи, Миљковићи, Корице, Кричковићи, Радаковићи, Вркићи и Вурдеље.

У продужетку, са исте стране пута, сретa нас Могорић — ванредно леп део могорићког насеља на крају атара, према Плочи. У попису становника из 1890. Могорић се издваја као заселак са 687 становника, док је могорићко насеље бројало 1709. Међу пр-

вим ту су се доселили Чанковићи, Цодани, Илићи и Радаковићи. Са кућама Чанковића завршава се могорићки атар и почиње плочански.

Јадова

Ова интересантна крашка речица има велики значај не само за Могорићане, већ и све људе око њених обала. Ово тим више што је она једини водени ток испод Вребачке стразе и Средогорја и зато људи с правом говоре да није Јадове не би било ни Могорића ни села поред којих тече.

Народ је ову, понекад ћудљиву, реку у далекој прошлости звао Милава, а данас је Могорићани често зову „Јаруга”, вероватно зато што пресушује. Предање каже да име Јадова потиче из турског доба и то тако што је наводно турски бег Алага Вребо имао сина који је радо одлазио на реку, ваљда да лови рибу. Несретни дечак је једног дана упао у воду и није се могао искобељати. После тога расцвиљена мајка одлазила је сваког дана на реку, плакала и јадиковала за унесрећеним сином. По мајчином јадиковању народ је ову реку касније назвао Јадовом.

Јадова долази од Плоче и тече испод Могорића ка Врепцу и код села Кулице улива се у Лику. Иако је Јадовино корито на том потезу релативно дубоко, она услед неповољног геомеханичког састава тла не успева да задржи воду, па се спушта и наставља даљи ток подземљем. У време када пресуши, Јадова ствара главобољу Могорићанима. Настају проблеми око напајања стоке, заливања башти, мељаве жита јер јазови остају без воде и др. У време јаких пролетњих и јесењих киша Јадова понекад излази из корита и тада узима свој данак људима чије су њиве ближе њеним обалама.

На подручју могорићког атара у Јадову утичу потоци Ковачица и Плочица. Ковачица је осетно богатија водом од Плочице. На северном делу Јадове, испод Средогорја, јављају се извори чија се вода слива према Јадови. Они су, међутим, кратког тока и у сушама већина пресушује. Доста неповољна хидролошка ситуација приморава Могорићане да се довијају на разне начине, како би обезбедили воду за свакодневне потребе. У том смислу они су на погодним местима копали бунаре, градили акумулације (штерне) и др. Али, и то није било довољно у најтежим сушама, па су морали на воловским и коњским запрегама да са бачвама и кацама одлазе у Медак и друга подвелебитска насеља ради допремања питке воде.

Повезивање Могорића са водоторњем на Багуници водило би отклањању проблема који вековима притискују његове житеље око снабдевања водом. Тиме би се решили и многи пратећи проблеми, што би живот учинило много удобнијим.

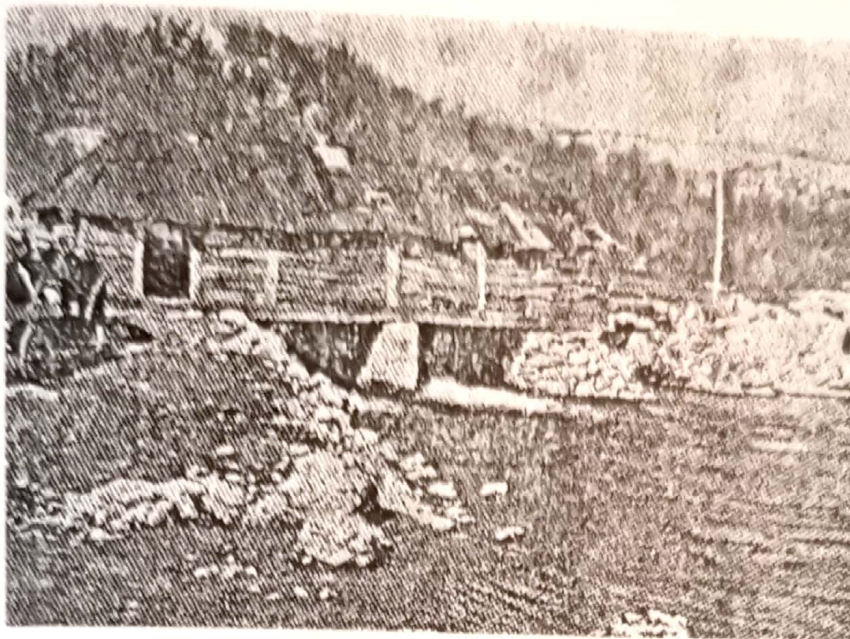
На могорићком делу Јадове људи су од вајкада градили воденице, или како народ каже млинове, и у њима мљели жито и куруз. У већим воденицама окретало се више каменова, па се истовремено могло мљети више врста житарица, као што су раж, јечам, суражица, пшеница и кукуруз. За мељаву кукуруза воденич-јечам, суражица, пшеница и кукуруз. За мељаву кукуруза воденич-ни каменови морали су бити посебно назубљивани. За сваку услугу мељаве узимао се ујам од оне врсте житарица која се меље. Не-гу мељаве узимао се ујам од оне врсте житарица која се меље. Не-када је то био малић жита по врећи. Воденице су биле у власни-шту више људи, а оно се преносило на покољења. Оне су најче-шће радиле пуном паром док је у Јадови било доста воде. У без-водном периоду бивале би заустављене, али њихови власници не би стајали скрштених руку, већ би назубљивали или боље речено оштрили каменове, поправљали јазове и вршили друге интервен-ције ради успешног старта у наредној сезони мељаве.

Када нестане брашна за хлеб или паленту, а воденице услед суше стану, људи су за производњу брашна користили жрван. Он је сличан воденици али мањих размера, само што горњи камен код воденице окреће вода, а код жрвна човек својом руком.

Да се подсетимо, прва воденица пронађена је пре отприлике 2.130 година у планинским областима Блиског истока. Дато јој је име водено коло и оно се састојало од лопатица уграђених на вер-тикално постављену осовину. Лопатице су биле тако постављене да су образовале точак. Он се постављао хоризонтално, ослоњен на постоље. Вода из потока или реке ударала би на крајеве лопа-тице точка и окретала га. На горњи део осовине био је причвр-шћен млински камен који је лежао на доњем непокретном камену истих димензија. Окретањем точка, окретао би се и горњи камен, па се трењем између два камена добијало брашно. Ето, тако је до-шло до прве воденице, каква се и до данас задржала у употреби. Овакве воденице могу се наћи на Јадови и њеним притокама, али у задње време све више ишчежавају и ускоро ће их сасвим нестати.

Римљани су касније усавршили воденицу и то на тај начин што су вертикалан точак поставили на хоризонталну осовину, па су лопатице уроњавале у воду и давале много већу снагу.

Од Јадовиних притока, поток Ковачица у кишном периоду обилује водом, а у летњим жегама корито му остаје суво. Тада су

Воденица које више нема

видљиве удолине прекривене облацима и ерозивним наслагама, што сведочи да је у њему недавно текла хладна и бистра вода.

И на овом живописном потоку људи су вековима градили воденице и живели од њихових прихода. Оне су некад представљале елементарне сеоске објекте, јер се брашно искључиво добијало између њихових каменова који су се окретали све док је поток жуборио. Данима се чекало на ред да се самеље врећа жита или кукуруза. Сада се, међутим, понегде могу видети само трагови тих, за Могорићане некад виталних објеката.

На слици је стара воденица која спаја обе обале потока. Власништво је више Могорићана и то: Корица Дане, Лазе и Милеве, затим Радаковић Воје и других. Саграђена је пре непуних 200 година. Некад се у њој окретало дневно по више каменова, а данас ниједан од њих није довољно искоришћен, јер је у селу остало мало људи, а који су се још задржали брашно већином набављају у трговинама. Како су нестале остале, и ова ће воденица доживети њихову судбину и временом ће ишчезнути сви трагови њиховог постојања.

Земљиште

И могорићко земљиште је делом равничарско, делом валовито са брежуљцима и узвишењима, док се са североисточне стране уз Јадо-уздике и преко Рудина прелази 900 m надморске висине.

ву је земљиште нешто богатије црвеницом и због дужег задржавања влаге даје боље приносе од осталих делова атара. Северна, присојна страна атара услед веће пропустивости тла постаје сушнија и тиме мање плодна. Зато Рудине обилују голетима и нишким растињем, док су се шуме одржале у вишим пределима Средогорја.

Могорићки атар, у целини гледано, даје доста пољопривредних производа, посебно у годинама довољне влаге која је пресудна за све усеве. Осим пољопривреде постоје релативно добри услови за сточарство, јер се свуда срећу богати пашњаци по пади-нама Средогорја и кошанице по Гмајинама.

Климатске одлике

Клима на подручју Могорића одликује се издашним снежним падавинама, па и то подручје спада у најхладније пределе земље. Снег се сматра важним климатским елементом: с једне стране што штити усеве од голомразице, а са друге што услед великих сметова отежава друмски и железнички саобраћај. Пошто се Могорић налази на сунчаној страни Медачког поља, летње суше су израженије, па је услед мањег присуства влаге клима нешто пријатнија од оне на супротној страни Поља. Зато и могорићка вегетација почиње десетак дана раније. Лета су сува и кратка, а зиме

Зимска идила

пинствима су се користила за различите потребе, посебно за превоз дрва, сена, жита, ђубрива и још многих ствари потребних људима. Имућнији људи поседовали су нешто луксузнија кола и у њима су одлазили у варош, на свадбе, крштења, вашаре, посете пријатељима и сл. Међу таква кола убрајају се чезе и кочије, али су се у Могорићу ретко виђале.

Појавом аутомобила и трактора класична сељачка кола у Могорићу губе на значају. Исто тако и сточне запреге, јер уместо њих људи се све више оријентишу на моторну вучу.

Куће и окућнице

И куће Могорићана прошле су своју еволуцију. После досељавања на то подручје оне су грађене од дрвета и често са каменим подзидом. Код неких се део за становање надграђивао изнад претходно ископаних и озиданих подрума који су били намењени стоци крупног зуба. Овце су држане у котаринама, а ноћу у шталама јер је претила опасност од вукова. Како куће, тако и други сеоски објекти покривали су се сламом, а ређе шимлом (дрвеним дашчицама). Сламни покривач је топао али и опасан јер се лако могао изазвати пожар. У новије време се за покривање користи цреп, лим и други покривачки материјали.

У старо време Могорићани су куће градили у једном нивоу. При томе се разликовала дневна просторија од просторија за спавање. Док су у употреби била огњишта, која су нестала пре педесетак година, дневна просторија „кућа” грађена је без таванице, отворена до крова на чијем врху се налазио отвор за проветравање и одвођење дима са огњишта. Просторија за спавање је имала таваницу и најчешће по један узан прозор, како би се сачувала топлота у суровој личкој зими. У њој су спавали сви укућани. Временом су прављене пространије куће и деца су спавала одвојено од родитеља.

У кућном дворишту могу се видети штале за стоку, сенаре, кочаци, колнице, трапови и други сеоски објекти. Посебно место припадало је стоговима сена, а гувно за вршење жита морало је имати посебан положај који даје могућности за превејавање овршеног жита. Око кућа и других објеката постављају се ограде и по њима се често цене власници кућа као домаћини.

Могорићани на окућницама саде поврће, гаје цвеће и друге културе. Уз јабуке и крушке, које се обично саде по двориштима и

уз оградe, посебна пажња посвећује се гајењу шљива. Када изостану пролетњи мразеви оне добро рађају и у јесен се могу видети казани из којих цури позната личка шљивовица.

У могорићком атару распрострањени су грмови лески. Они расту по шикарама и другом запарложеном земљишту. Иако се ради о некултивисаној лесци, лешници су релативно ситни, али врло укусни и коликање са њима чини Могорићанима пријатну забаву за време божићних празника.

Могорићка школа

Школовање српске деце, иако у почетку веома скромно, прво су организовале парохије Горњокарловачког владичанства, а учитељи су били свештеници или лица која су они припремали за учитељски позив. Кроз такве школе пролазио је мали број ђака, углавном деце свештеника. Неке од тих школа биле су врло успешне, рецимо Медачка, Вилићка и др. Радило се о српским народним школама, издржаваним од народа, претежно родитеља деце која су их похађала. Тек у време развојачења Војне крајине долази до оснивања државних школа које су обухватале и децу Крајишника.

Нема података да је српска народна школа постојала и у Могорићу, али се зна да су могорићка деца одлазила у Медачку школу.

Основна државна школа у Могорићу, која се звала Обћа пучка учиона, отворена је 1873. године. До њеног отварања, могорићка деца ишла су у школу у Метку. У њу је ишао само мањи број деце, јер малишани нису могли лако да савлађују удаљеност до Метка, а ни њихови родитељи сносити трошкове који су били по замашни за изразито сиромашан народ. Није се могло доћи до података о могорићким ђацима Медачке школе, осим што је у њу ишао Никола Маљковић, који је касније постао бележник Медачке општине, док је његов отац Милан заузимао место економа у 9. компанији Личке регименте са седиштем у Метку.

Могорићка основна школа била је смештена у поповом стану, који се налазио непосредно уз цркву. Попови су годинама по-тицали из чувене могорићке породице Милојевића. Били су релативно доброг имућног стања па су становали у приватним кућама и зато нису користили стан. Та је кућа била саграђена од меког материјала и као школа коришћена десетак година. Ту је била још

1893. али доста руинирана, када је продата, а нови власник ју је порушио.

Нова школска зграда подигнута је такође поред цркве 1884. године. Непосредно по њеном завршетку оштећена је у пожару, али је након два месеца обновљена, па је школа из поповог стана пресељена у новосаграђену зграду. Ту школску зграду порушиле су хрватске оружане снаге у току II светског рата. Она је обновљена по окончању рата, а пошто није могла да прими све могорићке ђаке, убрзо је адаптирана у једноспратну зграду.

Учитељи Могорићке школе

Први учитељ у овој школи био је Петар Вурдеља. Он је учитељовао од 1. 09. 1873. до 1. 11. 1877. године. Прво је био свештеник. После попадијине смрти поново се оженио. Новом женидбом прекршио је канонско правило, па је морао да напусти свештенички позив. Петар је затим прихватио намештење за учитеља у могоричкој школи.

Према подацима које је прикупио Миленко Маљковић, пореклом Могорићанин са пребивалиштем у Београду, у Могорићкој основној школи су учитељовали:

— Никола Маљковић из Могорића, од 1. 11. 1877. до 30. 6. 1882. године

— Данило Драганић из Плоче, од 1. 09. 1882. до 30. 6. 1888.

— Раде Наранчић из Врепца, од 1. 9. 1888. до ?

— Буде Бањеглав из Бунића

— Сретен Панић, калуђер из Срема

— Никола Маљковић из Могорића, од 1. 5. 1890. до 30. 6. 1890. године

— Стеван Обрадовић из Дивосела, од 1. 9. 1890.

— Миленко Борић, прота из Могорића

— Никола Маљковић из Могорића, од 1. 10. 1892. до 30. 6. 1893. године

— Раде Суша из Штикаде, од 1. 9. 1893.

— Тешо Гутеша из Брувна, од 1902.

— Дане Богдановић из Врепца, од 1. 9. 1902. до 30. 6. 1907.

— Дане Вујновић из Дивосела, од 1. 9. 1907. до 30. 6. 1908.

— Раде Радић са Баније, од 1. 9. 1908. до 31. 10. 1908.

Школа је била без учитеља од 1. 11. 1908. до 1. 9. 1910. године.

— Дане Милојевић из Могорића, од 1. 9. 1910. до 30. 6. 1918. године. Ово су били учитељи док је Могорић био у саставу Аустроугарске монархије. Стварањем нове државе школа је наставила са радом и у њој су радили следећи учитељи:

- Иво Симчић из Копра, од 30. 6. 1918. до 1. 9. 1922.
- Душан Попара из Метка, од 1. 9. 1923. до 30. 6. 1924.
- Анка Пилиповић из Кастава, од 1. 9. 1923. до 30. 6. 1924.
- Марко Почуча из Дивосела, од 1. 9. 1924. до 30. 6. 1926.
- Даринка Павковић из Метка, од 1. 9. 1926. до 30. 6. 1927.
- Ангелина Рајчевић из Дивосела, од 1. 9. 1927. до 30. 6.

1928. године

- Софија Крајновић из Дивосела, од 1. 9. 1927. до 30. 6.

1928. године

- Петар Бјеговић из Дивосела, од 1. 9. 1927. до 1. 4. 1941.
- Милка Жегарац из Метка, од 1. 9. 1928. до 30. 6. 1930.
- Невенка Калањ из од 1. 9. 1940. до 1. 5. 1941.
- Душан Шкорић из ?, од 1939. до 1. 1. 1941. године.

За време II светског рата школа није радила, али је у то време на школовању деце радила Деса Вјештица из Комића.

Колико се могло сазнати, међу првим ученицима Основне школе у Могорићу били су Дмитар Вучковић и Јелена-Милка Милојевић. Јелена је била кћерка проте Петра Милојевића из Могорића, а удала се за проту Миланка Борића, такође из Могорића. Школу је почела похађати 1874. године.

Друга основна школа у Могорићу основана је 1935. године, дакле у новој држави. Била је смештена у кући Николе Маљковића који је, како смо видели, био учитељ у првој основној школи. И ова школа је у II светском рату доживела исту судбину, и она је страдала од злочиначких хрватских формација. Обновљена је на својим темељима 1946. године. Када је 1954. направљена нова зграда у Коричиној вароши, у њу је смештена та школа. У овој другој могорићкој школи дознали смо да су учитељовали:

- Душан Бадалин, од 1. 9. 1935. до 30. 6. 1938.
- Емил Гајгер из Петриње, од 1. 9. 1938. до 1. 3. 1941.
- Боја Клеут из Метка, од 1. 3. 1941. до 31. 5. 1941.

Црква

Могорићка црква, према подацима Митрополије карловачке (подаци за 1905) сазидана је 1748. године у заселку Илинач, а према подацима из осталих шематизама Српске православне цркве обновљена је 1766. године. Посвећена је Светом Николи. Њене иконе осликао је Ђоко Петровић, молер из Грачаца.

Парохије тога времена биле су подељене у разреде, а пошто је могорићка прешла 1800 душа била је сврстана у први разред, па је и плата пароха Атанасија Оклобције, коју је давала земаљска влада, 1878. године износила 700 форинти и 200 форинти као додатак за време проведено на седницама црквених и државних институција. Иначе, зависно од тога колико су имале цркава и верника парохије су биле разврстане у 6 разреда. У шести, најнижи разред, убрајале су се парохије испод 900 душа, а у први преко 1800. Свештеници могорићке цркве били су истовремено и учитељи у православној вероисповедној школи свога места.

Према крајишком попису из 1712. године, као свештеник у Могорићу помиње се Радивоје Радаковић. Записано је да му је крајишка власт доделила седам парцела земље, површине од 300 ланаца. Свештеник Радаковић имао је у породици 4 граничара и још осам чланова породице, тако да је у кући имао укупно 12 чланова. Пошто је могорићка црква сазидана 1766. године, онда је свештеник Радаковић морао обављати своје дужности по импровизованим објектима све док није подигнута права црква.

Међу могорићким свештеницима у шематизмима православне цркве спомињу се:

Тома Милојевић
Петар Милојевић
Атанасије Оклобција

Душан Арамбашић и
Урош Рајчевић.

За Тому Милојевића зна се да је рођен 1821. године, а умро је 1893. Рукоположен је 1846. године. Осим свештеничке дужности, овај угледни Могорићанин био је и члан Епархијског административног одбора, а за самопрегорно обављање свога позива епископ Теофан Живковић доделио му је одликовање. Петар Милојевић радио је уз Тому као капелан, а 1870. године и он је рукоположен за пароха. Атанасије Оклобција помиње се у шематизму за 1878. годину, а Душан Аврамовић за 1924. Урош Рајчевић вр-

шио је свештеничку дужност до 1941. године када су га зверски усмртиле хрватске усташе.

Према подацима поменуте Митрополије за 1905. годину могорићка парохија имала је 500 домова и 2.600 становника православне вере. Она је имала своју црквену општину на чијем челу се налазио свештеник Петар Милојевић, а перовођа је тада био Петар Радаковић.

Парохија је имала своја добра: земљишни посед површине 30 к. јутара и 57 кв. хвати, зграде и вредносне папире у укупној вредности од 31.479 круна. Приходи су служили за одржавање цркве. Новац од прихода и драгоцености чувани су под тзв. тробрављем (посебно грађен ковчег са три браве).

Поред духовних, свештеници су обављали и неке од световних функција, а све у складу са статусом Српске православне цркве у Аустријској монархији. Подаци нам указују да је парохијско звање у Могорићу основано 1730. године, када су устројене и матичне књиге. У њима је за 1905. годину записано да је парохија тада имала 500 домова, 600 брачних парова и 8 дивљих бракова. Душа је било 2.600, од чега 1734 мушких и 866 женских. Од 5 евидентираних католика, 1 је прешао у православну веру.

Могорићка црква није била поштеђена за време Другог светског рата. Интензивним бомбардовањем Могорића, италијански бомбардери су је оштетили 1942. године. Само су остали да штрче зидови и торањ. Остатак је, међутим, докрајчен јуна 1949. године, када је власт из Госпића послала једног Хрвата са динамитом да „скине” преостали део зида и торањ.

Камен ове српске богомоље развучен је и употребљен за изградњу задружних објеката, а лим за покривање бајта и кућа. Тако је Могорић остао без своје цркве. Атеисти су ликовали, а верницима је нанет дубок бол у њиховим душама.

Стари Могорић

Расположиве исправе сведоче да су на месту данашњег Могорића живели делови племена Могоровића. Први подаци о Могоровићима у Лици потичу из 1248. године, а споменици о њима датирају из XV и почетком XVI века. Историчар Клаић износи да су 1500. године имали 50 породица. То се племе у то време релативно добро развило и држало је поседе у највећем делу Личке жупе. Процењује се да су Могоровићи на личком подручју имали

преко 300 кућа са око 1500 чељади. Из тога племена потицали су многи жупани, а међу три жупана, 1373. године спомиње се и Могор. Судећи по имену, он је био из племена Могоровића. Могор би бити предак оне породице из племена Могоровића која је у XV и XVI веку носила презиме Могорић. Од XI—XIII века Могоровићи су живели код Задра, а када су провалили Монголи у те крајеве, померају се у Велебит и Лику. Нису словенског већ уралско-алтајског порекла.

Насеље Могорић развило се по дочићима и брежуљцима око ушћа потока Ковачице у Јадову. Ту је на брежуљку у XV веку Нишко Могоровић подигао утврђење испод кога је била сазидаана хришћанска богомоља. Још и данас на литици постоје остаци тога утврђења и око њега комади плоча са траговима орнамената који вероватно потичу од те богомоље. Ово насеље је у Меркаторовој карти означено као Могоровић, онако како се звало племе које је ту живело. Име насеља Могорић јавило се у попису личких тврђава из 1577. године, али су га неке породице крајим именом називале и пре Турака.

Недалеко од ондашњег насеља Могорић развило се насеље Зеба. Оно се не спомиње у дотурским споменицима, али је уписано у Меркаторову карту. Зеба је, као што је речено, заселак Могорића који се развио око узвишења Вршељак, на коме је такође била саграђена тврђава, чије се рушевине под именом Градина могу и данас видети. У њој је централно место заузимала округла кула и њени темељи и данас привлаче пажњу људи. Подигнута је на испупченој литици, изнад пећине која је прилагођена за улаз у кулу. У литици испод куле Турци су ископали аван за ситњење барута са којим су напращивали своје кубуре. Попис тврђава из 1577. садржи два каштела Могорића. Један од њих је сигурно Зеба. Бискуп Главинић је, међутим, у свом попису из 1696. године утврђење поред Могорића ставио у називу Склбар, које се касније прозвало Зебом.

На једној литици у пољу Турци су саградили караулу, често називану Чардак, са које су осматрали покрете аустријских крајолика. Ту је још и тзв. Чанкова градина, о којој нема података ко би је могао подићи.

Поред Јадове налази се Водена шпиља, односно пећина. У народу се одомаћило схватање да она доноси добро и срећу, па су старије Могорићанке у њој остављале плетива, мараме, украсне траке и друге предмете као заветне дарове. И остаци каменог култа враћају Могорићане у минута времена њихове прошлости. Ка-

рактеристичан пример за то су Виловске греде, које су пронађене уз стари пут који од Градине Шупљаре у Врепцу води између Калањоше и Иљкуше на Јадову. Ради се о четири камене громаде поређане једна поред друге на каменој греди. Не би се могло поверовати да су те громаде саме изникле на том месту. Очигледно је то дело људских руку. За Виловске греде везана су разна веровања која су и данас присутна код Могорићана, а нарочито старијих жена.

Могорић у турско доба и досељавање Срба

Из страха од Турака, стари Могорићани су још 1514. почели да напуштају свој завичај. То се наставило када је 8 година касније мостарски паша упао у Лику и иза себе оставио праву пустош. Одлазило се у сигурније крајеве и готово није било човека који је сачекао Турке. Не зна се да ли је турска војска ушла у Могорић под борбом или га запосела као напуштено земљиште.

Од пролећа 1527. године, када су турске чете овладале Ликом, па све до 1577. године у Могорићу није било живе душе. Те године је Ферхад паша Соколовић поставио своје посаде у старе могорићке градове, а нешто касније почео је око њих насељавати муслимане и хришћанску рају у којој је доминирало српско становништво доведено са динарског подручја. Преуређујући војну и цивилну управу Турци су у Могорићу поставили своје војводство и оно се налазило у саставу рибничког котара (среза). По том би се могло закључити да је у то време Могорић представљао веће турско насеље, иако се из турских пописа из 1577. и 1620. не види да су се у градинама налазиле јаче турске снаге.

Од уласка Турака у Могорић па све до њиховог напуштања Лике 1689. године нема података о српској популацији која је ту живела. Једино се зна да су могорићки Срби које су Турци ту довели после 1577. године служили у турским помоћним јединицама као мартолози, да су пребегавали на аустријску страну и силом одвођени приликом аустријских упада у турски део Лике. На аустријској страни сврставали су се у граничаре и борили против Турака. У време повлачења Турака из Лике 1689. године, у Могорићу није било Срба. Насеље је остало пусто све до 1697. године, када су аустријске власти на његово подручје довеле мањи део Срба од Бриња и Смиљана, а највећи од Обровца, Книна, Буковице, затим горњег Поуња и Грахова.

У попису становништва из 1700. године, у Могорићу је било забележено 100 српских кућа (са Плочом), а у попису од 1701. године 66 породица са 520 челади. Према попису од 1712. у насељу су се затекле следеће породице:

Бобановићи, Бољеврковићи, Борковићи, Чанковићи, Ђаковићи, Џодани, Феркићи, Гајићи, Гвојићи, Јанковићи, Јустићи, Корице, Кравићи, Крмићи, Кудузи, Љубичићи, Маргаретићи, Медарковићи, Милановићи, Миливојевићи, Радаковићи, Стојисављевићи, Тепшићи, Врлићи, Вучковићи и Заклани. Све ове породице дошле су од Обровца, Книна, Буковице, Поуња и Грахова, док су породице Басарића, Бањеглава и Маљковића дошле од Бриња и Смиљана, а на то су подручје својевремено пребегле са Крбавског поља. У време досељавања и адаптације у Могорићу, неке досељене породице дислоцирале су се у Комић и Брувно.

Сви досељеници нису се могли сместити у дотадашње старо насеље већ су своје домове поградили у засеоцима као што су Буљмизе, Илинац, Крчевине, Зеба и др.

После прикључења Лике и Крбаве Војној крајини, 1712. године обављен је попис становништва тога подручја. Из пописног материјала виде се имена могорићког становништва, величина земљишног поседа у ланцима, број чланова породице под оружјем (граничара), број жена и деце и укупан број лица у породици.

Од тог времена наовамо стање се мењало: неке породице су се одселиле, а неке су изумрле. Тако на пример одселили су се Бобановићи, којих данас има око Бенковца и у Биограду на Мору; Врлинићи су се настанили у Д. Храстовцу код Костајнице; Гајићи су по свој прилици отишли у Плочу; Гвозденовићи у Добро село; Гвојићи у Сврачково Село; Јанковићи у Лешће и Рамљане; Љубичићи у Д. Храстовац; Џапићи у Дољане и данас се презивају Џапо; Милановића има у Дреновцу, Јасиковцу, Г. Лапцу, Врановачи, Врелу кореничком и Врпилима; Миљковића у Плочи; Пољака у Подлапачи и Шибуљини и Тепшића у Г. и Д. Ступници и Г. Сјеничку. Бољеврковићи су изумрли (последњи је био Раде који је умро 13. 5. 1878. године).

После 1712. године у Могорић су се доселиле породице:

Борићи, из Језерана
Вурдеље, из Сврачковог Села
Кораћи, из Висућа
Кричковићи, Маргаретићи и Тома, из Врепца
Лазићи, из Плоче

Дуковци, из Рибника који су се касније тамо вратили и Тодорчевићи, који су побијени због бајања стоке.

Око 1900. године у могорићким засеоцима живеле су следеће породице:

а) у Буљмизама: Бањеглави, Басарићи, Дуковци, Ђаковићи, Корице, Кудузи, Крњајићи, Маљковићи, Маодуши, Радаковићи, Томаши, Вучковићи и Заклани;

б) у Илинцу: Корице, Кравићи, Кричковићи и Радаковићи;

в) у Зеби: Борковићи, Ђурковићи, Лазићи, Маргаретићи, Милојевићи, Корице, Кричковићи, Радаковићи, Вркићи и Вурдеље;

г) у Г. Могорићу: Чанковићи, Џодани, Илићи и Радаковићи и

д) у Крчевинама: Борићи, Корице, Радаковићи и Стоисављевићи.

У наставку су дате копије пописних листа Могорића из 1712. године са преводом. Пошто су у њима наведена лица која су у време пописа живела у Могорићу, подаци ће бити драгоцени свима онима који трагају за пореклом својих предака.

Conscriptio
Terrenorum et nominum in obitorio

2595 70,178,248

P
Lotto

Samuel Augustus Jacobus Dethlefsen
Landskriver i Trondheim

	2	3	4	1
Philipp Margareth in 7 örforn	86	4	11	15
Carina Margareth in 7 örforn	73	3	4	7
Boroie Verlinck in 5 örforn	106	2	6	8
Kaan Krauck in 5 örforn	107	3	4	7
Cois Gaskin in 5 örforn	107	2	5	7
Kadota Bor Kouk in 5 örforn	86	4	7	11
Juan Bor Kouk in 7 örforn	66	2	4	6
Kadota Koda Kouk in	110	2	18	20
Felix Koda Kouk in 7 örforn	130	4	11	15
Kadofsa Mal Kouk in akt	170	3	17	20
Kadusi Kuc Kouk in 7 örforn	97	3	5	8
Draguk Koda Kouk in 7 örforn	170	1	6	7
Kirola Kermuk in 9 örforn	95	3	10	13
Kuissin Koriça in 5 örforn	53	2	7	9
Kadofa Bafsaruk in 6 örforn	76	2	7	9
Kuc Ko Bafsaruk in 6 örforn	80	2	4	6
Konak Bafsaruk in 8 örforn	42	1	3	4
Milanko Koda Kouk in 8 örforn	120	6	16	22
Milofsa Koudaouk in 7 örforn	86	3	2	5
Juan Kobanouuk in 5 örforn	100	3	6	9
Kirola Ka Klanoouk in 5 örforn	100	2	8	10
Kodognia Bagniegla in 7 örforn	150	7	15	22

2810 64 176 240

Handwritten text at the top right, possibly a title or date, partially obscured by a stamp.

Thona Koriža in barijani	"	"	"	"
glej Stodici Rada Koriža in barijani	"	85"	14	74 8
Johan Guroda Koriža in barijani	"	300"	44	8, 12
Johan Guroda Koriža in barijani	"	24"	1"	1
		<u>"417"</u>	<u>6"</u>	<u>15, 21</u>

1. latus	.2595"	70"	178, 248
2. latus	.2810"	64"	176, 240
3. latus	.1829"	49"	157, 206
4. latus	.1417"	6"	15, 21
Σ. latus	1.1895"	186"	715

Превод

ПОПИС¹ земљишних поседа и људи у Могорићу који припада суседном Врепцу из 1712. год.

Функција и звање	Име и презиме старешине породице	Број парцела	Повр: у ланци- ма	Чланова са оружјем	Број жена и деце	Укупно
Заповедник места	Стипан Корица	7	334	3	13	16
Кнез	Богдан Радаковић	7	340	5	10	15
	Јован Вркић	8	139	5	15	20
	Милин Џодан	7	127	4	7	11
	Станисав Гвојић	7	58	3	8	11
	Вук Корица	7	87	2	6	8
	Јован Корица	7	87	3	5	8
	Станоје Радаковић	7	320	3	16	19
	Вучић Илић	7	129	4	17	21
	Радошин Илић	7	79	6	20	26
	Никола Милановић	8	107	3	5	8
	Влаисав Стоисављевић	5	35	2	5	7
	Никола Јанковић	6	170	7	7	14
	Сава Гајић	8	96	6	11	17
	Вукобрат Маргаретић	7	104	1	4	5
	Вуковој Маргаретић	5	23	2	5	7
	Вукоман Маргаретић	7	65	2	4	6

¹ После 1689. године, када је Лика поново дошла под аустријску управу, Могорић је насељен српским становништвом и том приликом му је додељена земља на уживање. Носиоцима домаћинства издати су патенти на земљу као правни основи за државину. Затеклом становништву власт је пописала земљу и потврдила власништво на постојеће поседе. Издате папире потврдила је крајишка управа у Грацу 1703. године и том приликом одредила број свакој могорићкој кући.

У време сређивања евиденције о земљишним поседима, установљено је стање по презиме свакој породици, које се није смело мењати. На основу издатих патен-та и потврда о власништву земљишта, као и установљених презимена, заснивали су се даљи пописи становништва Војне крајине.

Лика је 1712. године ушла у састав Карловачке војне крајине. Исте године обављен је попис људи и земљишних поседа Лике и Крбаве који су Карловачким миром из 1699. припали Аустрији, а то су били ранији срезови (котари) Госпић, Кореница, Грачац и Удбина.

Трагајући за својим пореклом Миленко Маљковић, из Могорића са пребива-лиштем у Београду, прибавио је фотокопије пописних листа и омогућио да их уне-семо у ову Монографију. Хвала му на том великом доприносу. Свакако да ће пода-ци о људима и њиховом земљишту помоћи потомцима да лакше дођу до свог по-рекла.

Радован Маргаретић	7	46	3	3	6
Јован Чанковић	7	160	2	10	12
Симо Маргаретић	7	86	4	7	11
Милин Маргаретић	7	86	4	11	15
Станиша Маргаретић	7	73	3	4	7
Бороје Врлинић	5	106	2	6	8
Радан Кравић	5	107	3	4	7
Којо Цапић	6	107	2	5	7
Радота Борковић	6	86	4	7	11
Јован Борковић	7	66	2	4	6
Радота Радиновић		310	2	18	20
Филип Радаковић	7	130	4	11	15
Радосав Маљковић	1	170	3	2	5
Радивој Вучковић	7	97	3	5	8
Драгић Радаковић	7	370	1	6	7
Никола Крњајић	9	95	3	10	13
Вујошин Корица	5	53	2	7	9
Радосав Басарић	6	76	2	7	9
Вучко Басарић	6	80	2	4	6
Новак Басарић	8	42	1	3	4
Миланко Радаковић	8	320	6	16	22
Милосав Кудузовић	7	86	3	2	5
Јован Бобановић	5	100	3	6	9
Никола Заклановић	5	100	2	8	10
Радосав Бањеглав	7	150	7	15	22
Милош Басарић	8	170	3	8	11
Вукоман Корица	8	220	5	7	12
Станиша Корица	9	107	3	5	8
Вукосав Ђаковић	8	92	4	8	12
Вулета Милојевић	6	56	3	11	14
Петар Ђаковић	6	107	2	14	16
Јован Ђаковић	6	160	3	13	16
Јанко Милојевић	5	25	2	6	8
Радосав Радаковић	6	55	2	7	9
Милован Љубичић	9	97	4	13	17
Јован Љубичић	8	87	2	4	6
Тодор Ђаковић	7	75	2	8	10
Тома Гвојић	7	42	1	7	8
Мароје Корица	7	110	4	10	14
Остоја Корица	7	90	2	5	7

	Драгосав Тепшић	7	40	1	2	3
	Вукосав Миљковић	7	70	2	7	9
	Веселин Корица	7	65	1	5	6
	Удовица Павла Пољака	1	30	—	3	3
	Марко Јанковић	1	30	1	1	2
	Огњен Бољеврковић	6	50	1	6	7
	Станко Радаковић	6	61	1	7	8
	Тома Корица	6	85	1	7	8
Свештеник	Радивоје Радаковић	7	300	4	8	12
	Јован Гвозденовић	5	32	1	—	1
Укупно			7.661	189	526	715

Напомена: 1 ланац износи 2.873,01 m²

СТАНОВНИШТВО МОГОРИЋА ОД 1857—1971. ГОДИНЕ¹

Насеље	Број становника према попису из											
	1857	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1948	1953	1961	1971
Буљмизе	—	—	—	400	411	396	399	398	233	209	203	169
Илинац	—	—	—	337	354	350	385	331	244	188	168	136
Крчевине	—	—	—	200	179	207	182	200	117	120	121	126
Љубичићи	—	—	—	—	60	59	54	52	83	60	39	28
Могорић	1437	1509	1489	687	476	276	400	297	267	329	257	219
Закланова Варош	—	—	—	—	37	39	27	29	21	13	16	18
Зеба	—	—	—	85	207	350	322	433	265	177	136	68
Могорић укупно	1737	1509	1489	1709	1724	1677	1769	1740	1230	1096	940	764

Из овог приказа види се да је до 1880. године становништво Могорића било исказивано без расчлањавања на засеке. Они се почињу исказивати од 1890, а у наредни попис из 1900. убацију се Љубичићи и Закланова Варош. Из приказа је такође уочљиво да је у Могорићу 1921. године било 1769 становника. Нормално би било очекивати да се популација повећала, али се десило обрнуто: смањивала се из године у годину и 1971. пала на 764 особе.

¹ Мирко Коренчић, *Насеља и становништво СРХ 1857—1971*, Загреб 1979.

МАЉКОВИЋИ — НАСТАНАК ПРЕЗИМЕНА И ПОРЕКЛО

Међу презименима у Лици могу се наћи и Маљковићи. Породице са овим презименом живе у Могорићу код Госпића, затим у Водотечу, Лучану и Жупањдолу код Бриња.

Презиме Маљковић постало је од старословенског мушког имена Маљко које се данас изгубило код нас. Да је име Маљко старословенско мушко име доказују и слична презимена изведена од тог имена која постоје и код других словенских народа, као на пример: Павел Димитријевић Маљков, који је после победе Октобра постављен за команданта Смољног у Лењинграду, а после пресељења совјетске владе у Москву 1918. године за команданта Кремља и шефа личног обезбеђења Лењина (П. Д. Маљков; *Чувао сам Лењина*, Политика, Београд од 7. септембра 1965); Николај Маљков, други секретар Партијског комитета Приморске покрајине у Владивостоку; С. И. Маљкова, чланица совјетске рукометне репрезентације — зборнаје команде и презиме Маљко у заселку Маљкивка, где сви житељи носе то презиме, као и у селу Броварке у Градижском рејону у Полтавщини — Украјина. Међутим, како у пољском и чешком језику не постоји слово „Љ”, то се ове породице зову у Варшави Малковски, а у Прагу Малков и Малковски.

Постоји, међутим, мишљење да је име Маљко изведено од имена Маљо (мали, малиша, мален човек) на следећи начин: Маљ(о) + ко (Милица Грковић, *Речник личних имена код Срба*, Београд 1977; др Милан Босанац, *Просвјештин именослов*, Загреб 1984. и Вуков *Српски рјечник*, Беч 1852).

Име Маљко записано је први пут код нас у Поменику крушевском који је преписан на крају XV века из једног још старијег рукописа (Стојан Новаковић, *Српски поменици од XV до XVIII века*, Гласник Српског ученог друштва, књига XLII, Београд 1875).

Синови тога претка који се звао Маљко тј. Маљкови синови прозваше се Маљковићи, а што значи мали и млади Маљков. Према томе, презиме Маљковић је по начину свога настанка патримоник, јер је настало од личног имена родоочелника Маљка. Оно је, по свој прилици, настало још пре доласка Турака у наше крајеве, односно у Лику.

Породице Маљковић су данас српске (у Лици, Далмацији, Босни и Банији) и хрватске народности (у Лабину, Пргомету из-

над Трогира). Све породице Маљковића српске народности славе крсну славу Св. Јована, а што је најверодостојнији доказ да, поред истог презимена, имају заједничко порекло и припадају истом племену, без обзира где данас живе. Ове породице дале су бројне исељенике како широм Југославије тако и по свету, као на пример што је Џон Малкович (у енглеском језику, такође, не постоји слово „Љ”), амерички глумац из Холивуда, затим песник Ђуро Маљковић и Сузана Маљковић из Торонта.

Према предању, Маљковићи су пореклом из Метохије, коју су напустили заједно са другим племенима. То се највероватније догодило после Косовске битке, бежећи испред Турака и њиховог зулума. Одатле су кренули ка северу у данашњи Санџак у планински крај око слива горњег Ибра, Рашке, Западне Мораве и Лима. При тој сеоби Маљковићи су се, по предању оних из Могорића, настанили у околини манастира Милешеве.

Када су Турци почели продирати у Санџак, народ се испред њих повлачио даље на запад преко Таре, Пиве, црногорских брда, горње Неретве, Раме и доњег Врбаса све до Гламоча. Ови предели остајали су највећим делом пусти пред турским надирањем, па су те крајеве делом насељавале избеглице, које су из старих крајева бежале пред Турцима, а делом су их и Турци насељавали после освајања тих крајева. Тако се већ око 1523. године код горњег Унца и Гламоча налазило насеље око 6000 кућа тих насељеника (Стјепан Павичић, *Сеобе и насеља у Лици* — Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена, књига 41, Загреб 1962). При овим сеобама са народом се покренуше и Маљковићи из околине манастира Милешеве и тако стигоше до Гламоча. Почетком XVI века, заправо између 1523. и 1527. године, приликом највеће сеобе Срба, Турци преселише неколико хиљада српских породица од Гламоча и настанише их у новоосвојене области: у Книнску крајину, Буковицу и Котаре, које су тада остале готово пусте (Др Никодин Милаш, *Православна Далмација*, Нови Сад 1901. и Марио Петрић, *Поријекло сџановништва у Ливањском пољу*, Гласник Земаљског музеја Сарајево (Етнологија), Сарајево 1964). Том приликом преселише и Маљковиће од Гламоча у Котаре.

После 1526. године остадоше под млетачком влашћу у Далмацији само Новиград, Нин и Задар са околним острвима, затим Шибеник са острвима, Трогир са 9 села и Омиш. Због близине хришћанских земаља, народ из ових крајева под Турцима поче да бежи на млетачку територију, под хришћане. Тако, по свој прили-

ци, у другој половини XVI века пребегоше и Маљковићи у Равне котаре код Задра.

Иначе, Котари су таласаста равница између Нина и Биограда на Мору. Североисточни део је брдовит, па се потом у народним песмама разликују „кршни” и „равни” Котари. Непосредно уз Котаре је и брдовита Буковица, која је путем преко Велебита повезана са Ликом. У народним песмама помиње се пут преко Вучјака, који се са далматинске стране Велебита одваја и силази према манастиру Крупи. На Вучјаку паде Смиљанић Илија, ванредан борац против Турака.

Крећући се од Метоксије до Равних котара, Маљковићи су остављали свој траг у називима појединих локалитета. У Стоном приморју код Дубровника спомињу се већ 1399. године Горњи и Доњи Маљкови (Gorgni i Dogni Maglchovi) које је босански краљ Остоја дао Дубровнику. Име су добили по једном племену које се из црногорских брда доселило у Стонско приморје. Данас се та места погрешно називају Горњи и Доњи Маљкови. У Равном пољу југоисточно од Купрешког поља, изнад села Звирњаче, постоји пашњак по кршу који се зове Маљковача. Затим у Сињској крајини, у општини Сињ, постоји село Маљково које се спомиње у једном извештају провидура генерала коњице Зена млетачком сенату писаном у Задру 8. децембра 1687. године као место у коме је распоређена стража: „trenta da clissa, al Bosco di Malcouno in Cettina”.

У Равним котарима код Задра, Маљковићи су били војници Млетачке војне крајине, која је била основана за одбрану млетачких територија од упада турских чета из Босне и Лике. Ту се око 20. године XVII века родио Стефан (Стјепан) Маљковић који је крајем прве половине XVII века прешао из Далмације у Лику, где се касније истакао својим јунаштвом и угледом, па је због тога и забележен као историјска личност у другој половини XVII века.

Стефан — Стјепан Маљковић нарочито се спомиње у личким муслиманским народним песмама. Оне су настале у Лици за време турске владавине између 1527. и 1687. године, а највећим делом крајем тога периода. После повлачења Турака из Лике, песме су пренете у Босанску крајину, где су и данас делом сачуване међу муслиманским живљем. Те песме чине много мање грешака него хришћанске народне песме и верније одражавају историјске догађаје и људе тога времена, како муслимане тако и хришћане.

Хришћани — раја живели су под Турцима у Лици на спахијској земљи, на читлуку по селима уз границу, под гором или кра-

јем, а становали су у врло скромним кућама. Раја је, поред давања у натури и кулучења, морала и ратовати на страни Турака. Ово се дешавало кад су их турске војне старешине позивале у бој или чествовање у хришћанске земље и када је требало бранити царске земље. У тим случајевима раја је имала и своју посебну војничку организацију којој су на челу били њени војни заповедници. Ови заповедници имали су неке повластице. Нису били кметови, већ су само плаћали царски харач на земљу коју су добијали од цара за војничку службу. Поред те војне, раја је имала и своју цивилну организацију на челу са кнезовима.

У 16 муслиманских народних песама спомиње се, као један од заповедника личке раје, Стјепан, односно Стипан, Маљковић како га у већини песама назива народни певач на икавском дијалекту.

По народним песмама, Стјепан је прво живео у Равним котарима под млетачком влашћу, где је служио неког Лазу капетана (народног старешину). У песми се, поред осталог, каже:

*Дворио сам Лазу кајетана,
Служио га три године дана,
Није ми ћио најма ђошћилашћии
.....
Знаше л' дјецо Лазу кајетана,
да га зрђеж на Кошару нема
.....*

После трогодишњег најма, када је Стјепан дошао да му исплати зараду, Лазо га је ошамарио као што је имао обичај да шиба своју жену, а о чему народна песма каже:

*Њему вели Маљковић Стипане:
Кад сам ти слуга био код колина,
Кад си ме једноч ђљеском ошинуо,
Како љубу шибаш на оцаку,
Зашто те је Стипан оставио.
.....*

Увређен овим шамаром, Стјепан је оставио Лазу, не узевши чак ни своју накнаду за трогодишњи најам, и прешао у Лику. Ту се он настанио у селу Здилару личког Мустајбега, односно Здјелару, како каже песма:

*У Здилару, у селу Бежову,
Оно ј' чардак ѿобраћима мога,
Побре мога Маљковић Сѣијана.*

*.....
А из лива Маљковић Сѣијане,
Из Здилара, из села Бегова.*

Село Здјелар, односно Здилар, налазило се између данашњих Буљмиза, заселка Могорића, и села Павловца. Место под именом Здјелар није ни постојало, јер се не спомиње ни у једном документу како пре или за време, тако и после турског доба. Вероватно да су на том простору за време Турака живеље породице Здјелар којих више нема у Лици. Оне су касније са Турцима напустиле Лику и прешле у Босанску крајину, где их и данас има. По њима је народни певач то место где су они живели прозвао селом Здјелар. На то указује и податак да се и данас у селу Павловцу једна ораница зове „Здјеларуша“ која се налази на простору између косе Калањуше, врела у Павловићевој пећини и моста на Јадови, као и један брежуљак „Здјеларов подић“ који се налази између косе Калањуше и оранице „Здјеларуше“. На том се брежуљку и данас налазе остаци неке старе грађевине.

Сењски бискуп Главинић у опису Лике из 1696. године наводи да су тврђаве Могорић, Склбар, Вранић, Комић усред шуме и пусте, где нико не живи (Arces Mogo-rich, Skelbar, Vranich, Cumich inter silvas et deserta a nullo incolantur). Можда се у имену Склбар крије име Здјелар.

Стјепан Маљковић је у селу Здјелару живео у својој кући, како народна песма каже:

*Маљковићу, божом ѿобраћиме,
јеси л' дома у кули каменој*

*.....
Бијеле дворе Маљковић Сѣијане,
Оде Сѣијан своме белом двору*

*.....
Већ му с' жарко ѿсѣушћало сунце,
Кад угледа чардак од дрвета
Он окрену дрвену чардаку,
По авлији ђлену Сѣјейановој,
.....*

Стјепан је ту као припадник хришћанске раје највероватније живео у чардаку. Тај чардак се, по предању, налазио у засеку

Буљмизе испод брежуљка Вршчића између данашњих кућа Дмитра и пок. Мане Маљковића. Иначе, чардак је дрвена кућа на четири стуба, обично подзидана: доле са подрумом за стоку, а горе са просторијама за становање.

Стјепан је чувен у народним песмама као неустрашив јунак са својим ратницима — рајом по две стотине пушака или по три стотине, шездесет или тридесет коњаника, као и по пушкама, ледењацима (пиштољи са окидањем помоћу кремена, витког облика и танке дршке са јајастом јабуком, потпуно обложени и украшени) и другим оружјем и по облачењу, а како каже народна песма:

Пуче пушка Маљковић Стивијана

*Бижи Сивијан најраг уз Кошаре,
Све се брани из малих пушака*

*Ледењаке Маљковић Сивијана,
Каквих пушак на свој Лици нема*

*Сивијан даде златне цеведраре,
Што их врану носи у облуну:
Ето ти' моји мали цеведрара,
А ја не дам својих ледењака*

*У Сивијана мировања нема,
Док он сађе до оцака свога,
Он облачи каурско одело*

*Он познаде Маљковић Сивијана,
Под мондуром и црним шкрљаком,
Где дојаха врана великога*

*Оно је наша раја испод краја,
И прид њима Маљковић Сивијане*

*Позови ми Маљковић Сивијана,
Нек поидигне тридесет коњика*

*Стиго ти је Маљковић Сивијане,
И уз њега шездесет коњика,
Све Мацара [хришћана] испод краја швога,*

*А обучем шпанурско одило
Собом двиста узмем Мацарије*

*Споји вика Маљковић Спийана,
За њим шириса јаци коњика,
Све његове раје испод краја,
.....*

Стјепан је имао 7 синова пособаца, редом рођених између којих није било сестара. Они су, такође, учествовали у четовањима са својим оцем и осталом рајом, па је при томе и један од њих погинуо, а што потврђује и предање Маљковића из Могорића. Према томе, није тачно како каже народна песма да су погинула његова три сина. Они се помињу у народним песмама и то:

*За њима јаше седам пособаца,
То су дица Маљковић Спийана,
.....
Све седам му лежи браћинаца,
А и осми Маљковић Спийане,
.....
Је л' раја здраво у планини,
Јесу ли њи дјеца јошће жива?
Три су моја погинула сина
.....*

Најстарији Стјепанов син звао се Матеја — Мате, како каже народна песма:

*На њему је седам грдних рана,
За њим Мате најстарије д'јетје;*

Други син звао се Милован — Миле:

*Опрема се Маљковић Спийане,
А њовика сина Милована,
Миловане моје дијте драго
.....
Помоли се Миле на пушаљу,
За њим све шест скаће браћинаца,
То су дица Маљковић Спийана
.....*

Трећи син се звао Тодор — Тодорина:

*Намах Спийан из све главе викну,
А на дијте, Тодорину свога
.....*

Четврти син се звао Михајло:

*Аџа води диџе Сџиџаново,
син Михајло, весео му ђајо*
.....

Пети син звао се Илија, који по предању није био најмлађи:

*Твоџ Илију сина најмлађеџ
.....
Даџ ђу јој ђобру Маљковић Сџиџана,
За Илију, сина најмлађеџа,
Кад је каил за Илију моџа*
.....

Шести син се, по предању, звао Радосав — Раде, али га народна песма нигде не спомиње, већ му се траг налази у Крајишком попису Лике из 1712. године.

Седми најмлађи син који се звао Јован — Јово:

*Твоџа сам јој сина нафалила,
Твоџа Јову, сина најмлађеџа,
.....
Да ђу џ' снаџа биџи у оџаку,
Твоме Јови биџи вирна љуба,
Да ђеџ мене на Лику ђонитџи,
Своџа Јову са мноm ожениџи*
.....

Млетачки историчар Гироламо Брусони у својој књизи *Historia dell' ultima guerra tra Veneziani e Turchi* спомиње Стефана Маљковића као „Stefano Malcovich Morlacco, principale in quei confini” (Стефан Маљковић Морлак, поглавица на овим границама). Ту га спомиње у једном боју од 5. јуна 1657. између Турака и Венеције у селу Босиљини које се данас зове Марина, недалеко од Трогира. Према томе, Стефан Маљковић је био морлачки поглавица на далматинским границама. Млетачке власти су у оно доба Морлацима називале све загорске становнике изван градова Далмације, сматрајући их посебним народом због њихове ношње и начина живота. У ствари, тим именом називало се заостало наљачко становништво Далматинске загоре и то због својственог начина живота, ношње (црвена сукнена капа и опанци опутари) и

обичаја (са пуно празноверица). Назив Морлак био је подругљив као и влах и њиме је културнији приморац називао заосталог Загорца, не сматрајући га да је друге народности, као ни бодул (становник отока). Иначе, име Морлак усвојили су Италијани осећајући свој презир према заосталом словенском становништву Далмације.

Стјепан Маљковић умро је у Могорићу између 1670. и 1680. године. После његове смрти синови су према предању Могорића наставили да живе у Могорићу све до једног упада аустријских граничара у турски део Лике. У лето 1685. године, током аустријско-турског рата 1683. до 1689, карловачки Крајишници су под командом генерала Херберштајна извршили напад на турски део Лике. Тада су опљачкали те крајеве и одатле повели већи број народа који населише у Брињском пољу. Том приликом одведоше из Могорића и шест Стјепанових синова са њиховим породицама и населише их код Лучана у околини Бриња.

После ослобођења Лике од Турака 1689. године и приликом турског повлачења, Лику су тада напустили, поред муслимана, и бројно хришћанско становништво и прешли на земљишта с оне стране Уне. Тако је на том подручју Лике остало доста пустог простора, а народа врло мало. Ту је остало нешто муслимана који су се касније покрестили (Перушић, Будак, Рибник, Билај, Нови и Широка Кула) и нешто српског становништва (око Косиња и Смиљана). Управа Војне крајине настојала је да те напуштене земље што гушће насели и тако успостави кордон за одбрану према турској Босни.

Како је тада код Бриња било превише насељеног народа него што је било расположиве земље, то су крајишке власти преселиле један део тога народа у део Лике ослобођен од Турака, а други део који је остао код Бриња разместили по тим крајевима, додељујући им земљу за обрађивање. Том приликом покренуше и шест браће Маљковића. Тројица од њих остадоше код Бриња, с тим што једног населише и дадоше му земљу код Водотеча, другом у Жупањдолу изнад Прокика, а трећег оставише у Лучану код Бриња. Друга тројица браће Радосав-Раде, Михајло и Јован повратише се међу последњим досељеницима 1700. године у Могорић. Услед тога одмерено им је мало и мршаве земље. Ово је утицало да су се Маљковићи по повратку у Могорић углавном оријентисали на гајење стоке. Одмерену земљу сада су Маљковићи добили на уживање као и остали граничари. Свака граничарска кућа добијала је земљу од крајишке управе на основу законитог патента који је садр-

жавао: име и презиме старешине граничарске куће, обележене међе одмерене земље, као и утврђене обавезе на војном плану. Свака граничарска кућа добила је и свој број, а Радосављевићу запао је број 14.

По свом повратку у Могорић, сва три брата настанише се на старом кућишту у Буљмизама под брежуљком Вршчићем, где су живели још под Турцима са својим оцем Стјепаном. Прво ту подиоше плевњаке за становање. Радило се о колибама оплетеним од пружа, округлим, покривеним сламом, пречника 2 до 3 метра. Касније су запатили бројну стоку, што им је омогућило да на старом кућишту изграде камену кућу-кулу, која је била дугачка 19, а широка 9 метара. С обзиром на величину зграде и ондашњи начин живота, у њој је било простора за сву тројицу браће и њихове породице. Овакве камене зграде-куле тада су у Могорићу имале породице Вучковића, Корица, Радаковића и Маљковића. Ова је зграда-кула касније изгорела али јој се темељи и данас познају.

Економско уздизање браће Маљковића и њихових ближих потомака темељило се на интензивном гајењу оваца. У оно време сточарство је у Могорићу било много развијеније и појединци су држали на стотине оваца, а понекад и преко хиљаду. У вези са бројем од хиљаду оваца настала је симпатична анегдота. Наиме, постојао је један прастари обичај да домаћин који запати више од хиљаду оваца приређује такозвану овчарску славу. Тада би се спремала гозба, а вишак оваца преко хиљаду пуштао се и отеривао од куће. Те овце бивале су посебно обележаване и свако ко наиђе на њих могао их је присвојити. То се сматрало неком врстом жртве. Отуда потиче у народу израз, као неки благослов „хиљадице ти се овце”. Тако су се хиљадиле овце и старим Маљковићима, захваљујући нарочито њиховим добрим пашњацима, а посебно пашњаку „Пољице” у Крбави између Подлапаче, Средње горе и Могорића. Једне године и Маљковићи тако отерају 46 оваца, али су се оне три пута враћале и то је протумачено као врло лош знак. И заиста, то се обистинило. Крајишке власти су потом одузеле Маљковићима најбољи пашњак „Пољице” и дале га Аларима у Подлапачи јер су они у кући имали више војника граничара него Маљковићи. После тог догађаја Маљковићима се овце нису никад више хиљадиле.

Према Крајишком попису становништва Лике из 1712. године, у Могорићу је тада пописана и граничарска кућа Маљковића, чији је старешина био Радосав-Раде са три војника (Раде, Михајло и Јован), 17 жена и деце, тј. укупно 20 чланова и са 170 ланаца

земље у једном комаду (оранице, пашњаци и шума), где је 1 ла-
нац имао данашњих 2.873,01 m². Потомство Раде и Михајла је
изумрло, док су сви данашњи Маљковићи у Могорићу Јованови
потомци. Јован се као момак повратио у Могорић и касније се
оженио из куће Бјеговића из Дивосела. Иначе, Михајло је имао
надимак Мијатак, па се и данас једна драга иза Вршчића по њему
зове Мијаткуша. Један од Јованових потомака био је Милинко-
-Милин Маљковић. Он је похађао школу у Метку. Кад му је било
16 година узет је у војску и касније је постао гефрајтер и економ
Медачке компаније. Затим је био берихтер — надлугар у Подлапа-
чи. По развојачењу Војне крајине буде изабран за првог начелни-
ка (председника) Медачке општине. Нешто касније славећи са
пријатељима свој избор у Замбелиовој гостиони у Метку, ту зано-
ћи јер због велике међаве нису могли отићи кућама. Том прили-
ком Милин се прехлади, добије запалење плућа и после краћег
времена, јануара 1873. у 49. години живота, умре у Могорићу.
Његов средњи син Никола-Ника Маљковић завршио је Фор и
Унтершуле у Метку и Подлапачи. Пошао је у Учитељску школу у
Петрињи али је исту морао напустити због очеве смрти. После
тога завршио је I и II течај за усавршавање учитеља при Грађан-
ској учиони у Оточцу. Био је три пута учитељ у Могорићу, затим
у Вишеграду, Отоци (Босанска Крупа), Бунићу, Томингају, Па-
ланци (Зрмања) и Купирову. Незадовољан честим премештајима и
сељакањем, Ника спреми и положи бележнички испит. После то-
га бива изабран за бележника Медачке општине. Као пензионер,
био је 1912. године изабран и за начелника Медачке општине.
Умро је у Могорићу 19. новембра 1934. године.

И после II светског рата неки старији Маљковићи из Водоте-
ча, међу којима и Јосиф Маљковић, још су знали и причали да су
пореклом из Метохије и да су се њихови стари доселили из Мого-
рића у околину Бриња, а потом у Водотеч.

Развој породице Маљковића у Лици

Место	Маљковићи											
	1700		1712		1860		1915		1948		1986	
	Кућа	Чл.	Кућа	Чл.	Кућа	Чл.	Кућа	Чл.	Кућа	Чл.	Кућа	Чл.
Могорић			1	20			22		11	77	11	57
Павловац					1		1		2	8	1	5
Водотеч	1						23		17	85	10	
Лучани	1						3		1	6	2	
Жупањдол	1						16		11	66	8	

Породице Маљковића у Лици дале су бројне исељенике по Југославији и свету. Исељавање је вршено још за време Војне крајине, а затим после Првог и Другог светског рата на Банију, у Славонију и Војводину.

У време приказаних сеоба личких Маљковића поједине породице из овог племена су се одвајале, па тако данас Маљковића има и по Босни и по Далмацији.

ЗЛОЧИНИ КОЈИ СЕ НЕ ЗАБОРАВЉАЈУ

Село Могорић се наставља на вребачки заселак Павловац. Нешто је удаљеније од путева, а и конфигурација земљишта му је врло погодна за одбрану од непријатеља. Те предности су свакако утицале да су му усташе у време успостављања своје власти прилазиле са наглашеном опрезношћу. Захваљујући таквом свом положају оне су у првој години вршења терора успеле да из Могорића одведу само 3 особе и да их усмрте у Јадовном.

Независно од операција вођених у садејству Италијана и Немаца, усташки злочинци су у погодним приликама упадали у Могорић и збегове: убијали сваког ко им је падао у шаке, палили куће и пљачкали имовину. При свему томе су испољавали неописиво дивљаштво, на које су се згражавали и сами окупатори. Поред уобичајеног масакра живе људе су бацали у запаљене куће, штале и друге сеоске објекте.

Веће покоље, паљевине и пљачку Могорића усташе су извршиле 9. марта 1943. године и тада усмртиле 10 лица. Деветог новембра 1944. у збегу поред реке Јадове поклали су 7 људи, а 17. новембра исте године по збеговима у Међугорју још 15. Најмасовнији покољ ти крвници су извршили 22. децембра у Трнави када су у смрт одвели 25 Могорићана, а три дана касније још 12. Почетком 1945. године изненада су упали у село и поклали још 15 људи.

Хрватске усташе и окупаторска војска, што у самом месту, што у планини, збеговима и другим местима, према непотпуним подацима, усмртили су на бруталан начин 113 цивила, а у борбама са њима пала су 122 борца, тако да укупне жртве износе 235 житеља Могорића. Италијанска војска убила је 16, што је највећи број убијених са њихове стране у једном од села Медачке општине.

Многи примери усташког дивљаштва над недужним народом остали су неистражени, а они које су људи видели и лично дожи-

вели представљају дивљаштво *sui generis*. Само примера ради поменућемо оно које су усташе обавиле над Јеком Борић: сироту жену заклали су при порођају. Ти монструми, који нису могли да живе без људске крви, нису се либили да Јеки отварају стомак и из њега извлаче дете и остављају га на грудима своје мајке, којој су истовремено прорезали дојке и кроз њих провукли ручице мртвог детета. Овакав и слични масакри над српским народом Лике нису били усамљени.

Колико је усташки олош био крволочан, Срби у Лици не би остали у животу да се нису латили оружја и изборили за свој опстанак. Познато је да су Могорићани и Врепчани у томе предњачили, а њихово подручје важило је као центар отпора и слободне територије са које се у великој мери управљало борбом против осведочених зликоваца и окупаторских снага.

РАДУЧ

Положај

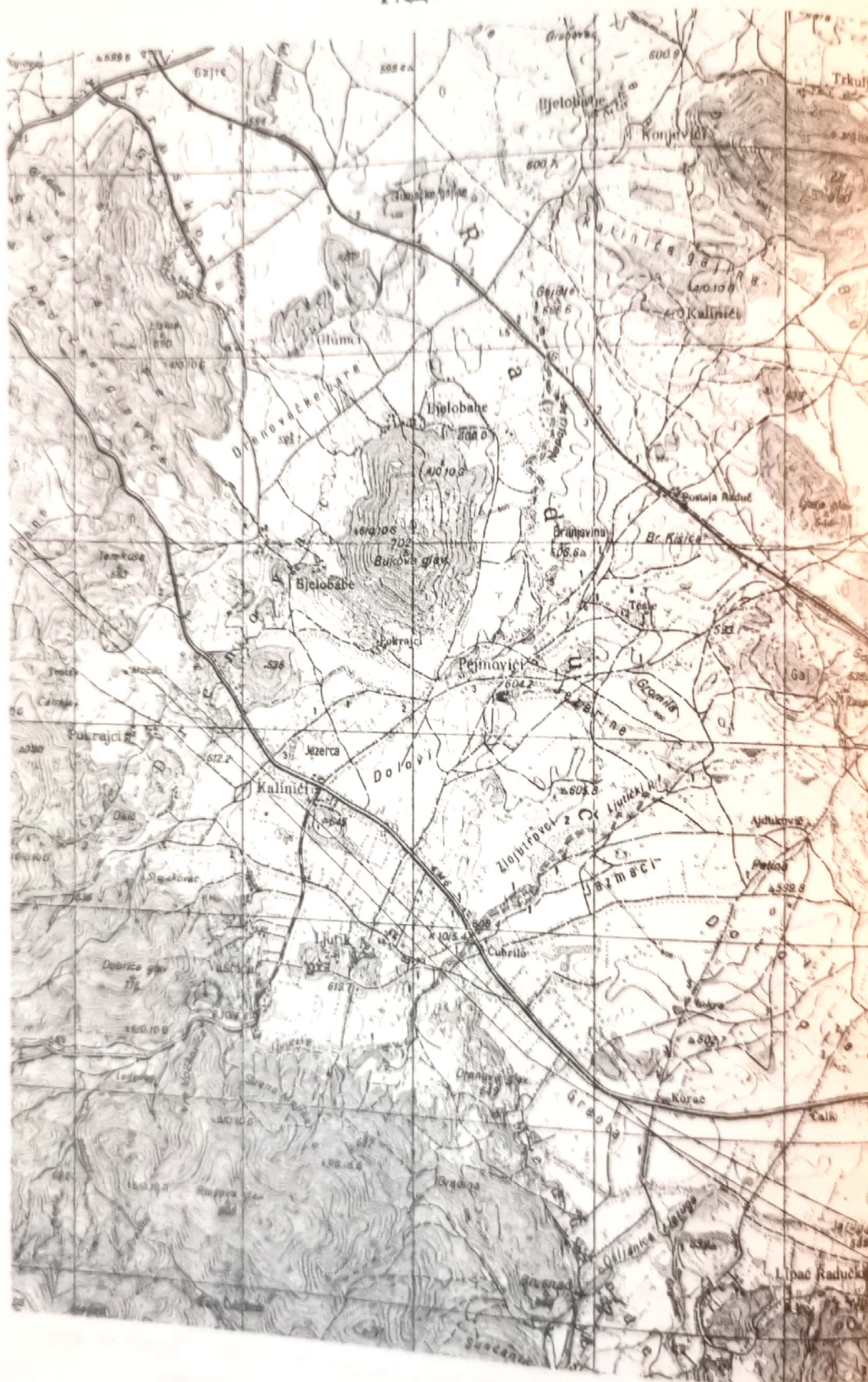
Радуч се простире на југоисточном делу Медачког поља. Он као да нема централног насеља, јер су му куће саграђене по засеоцима који су разбацани по ивици подвелебитске зоне и око издвојених главица, као што су Радучке главице изнад Крушковца, Букова главица изнад Бјелобаба и др. Насеље се протегло од цесте, која се од Папуче одваја за Плочу, па иза Липаћа Радучког где се додирује са ловиначким и светорочким атаром, а по ширини иза железничке пруге и обронака Велебита. Са северне стране граничи се Зиром и Киком. Са југозападне стране Радуча простиру се обронци Велебита и они сачињавају највећи део атара.

Рељеф

Радучко подручје је део личке висоравни. Оно би се у основи могло поделити на подвелебитску зону и поље. Зона се постепено уздиже и у њој доминира Вагански врх са својих 1758 m. У нижем делу зоне уздижу се Лисина (690), Терекуша (883), Добрића главица (776) и Међед (918) и др. Осим мањих брежуљака, у пољу лежи Букова главица са 702 m висине. Обронци Велебита покривени су бујном шумом, тако да Радучани лако долазе до квалитетног дрвета.

Радучко поље има надморску висину од око 606 m и већим делом је неплодно, посебно на местима где доминирају кисела гла обрасла са бујади и црњушином. Боље земљиште је уз токове ближе подвелебитској зони, па све до железничке пруге. Даље се протежу гмајине, односно Рудајице као типично неплодне.

РАДУЧ

Хидрографија

Радуч није подручје са изобиљем воде, јер већи број извора и потока пресахне у летњим месецима. Потоци претежно извиру у нижим деловима Велебита и теку према пољу у коме се губе. Од значајнијих потока је Крушковац, који једним делом настаје из врела „Врачарево око“, а другим потоком који извире недалеко од кућа Бјелобаба. Он се улива у Трnavу, која испод Травичина Бен-та постаје Гламочница. Поток Напојиште извире у пределу Главице Теслића, а појачава га врело Мочило. Он тече поред кућа Пејиновића и у пределу железничке пруге шири корито. Даље тече на североисток примајући име Грабовац и улива се у Крушковац. И овај поток у летњим месецима остаје без воде. Љутички поток настаје од више извора који се сливају из Велебита и јединствено теку према пољу. У време киша Љутик има много воде, али је у даљем току прогута порозно земљиште. Свој ток завршава у барама између Језерине и кућа Жегараца.

Радучица извире у Велебиту, изнад Међувођа. Са десне стране придружује јој се Гргинац и након прихватања још неких извора постаје Опсеница. И њу као Јадову често зову „јаругом“. У даљем току не пресушује. Богата је пастрмком и риболовцима пружа ванредно лепо задовољство.

На појединим потоцима Радучани су правили воденице, које су биле једини привредни објекти да се дође до скромне зараде. Сличну функцију имале су и ступе за ваљање сукна и биљаца. Највише их је било у Међувођу и Љутику јер су терен и количина воде били погодни за њихову изградњу и коришћење. Ако се човек упути у Међувође, пешачењем по камениту путу уз бистар поток, наићи ће на добро опремљену воденицу са ступом за ваљање сукна и биљаца. Те објекте подигоше Мишчевићи, а нешто даље узводно и Милекићи. Не само Радучани, већ и људи суседних села знали су за Бићину Мишчевића и Станкелу и Ђорђу Милекића и њихове ступе и воденице. Они су се у свако доба прихватили посла и одговорно га завршавали. Радучке воденице, међутим, постале су превазиђене и осим поменутих могу се видети само њихови остаци. Жито међу моторни млинови, а хлеб пеку пекаре; биљце су заменила ћебад и јоргани, тако да више нема ткања и ваљања ни сукна ни биљаца.

Осим поменутих потока, на радучком подручју има више извора хладне и здраве воде. Значајни су извори Мочило, Чатрња, Стојковац и Леденац — који настају на обронцима планине и Јо-

вовац, Црно врело и др. — који извиру у пољу. Посебно је интересантна Данчинова пећина. У крајевима оскудним са површинском водом Радучани су морали да копају бунаре или зидају штерне. Отреситији и боље стојећи људи каптирали су изворе богатије водом и тако воду доводили у куће.

Клима

Веома оштра зима са дубоким снежним покривачем редовно захвата и радучки атар. Снежни покривач је све дубљи што се иде ближе Велебиту, а у пољу бура прави велике сметове који често данима угрожавају саобраћај. У наступању велике хладноће замире готово свака активност: људи највише седе по кућама уз топлу пећ. Стога Радучани морају да се добро припреме за зиму, да наведу довољно букових дрва, јер по великом снегу до њих се не може лако доћи. Зима траје често до априла, па се мора обезбедити довољно хране за стоку и топле и безбедне штале. Нису ретки случајеви да вуци кидишу на торове оваца на очи њихових власника, јер услед великог снега не успевају да долазе до друге хране. Стравично је слушати њихово завијање у чопорима, а још стравичније када уђу у резонанцију са буром.

Лета у Радучу су кратка и топла, често без минимума падавина, што угрожава усеве. Познате су изразито сушне године када су Радучани умирали од глади и били приморани да се селе у крајеве са бољим условима живота. Али, када има довољно влаге, Радучани кажу да роди и на камену.

Саобраћајнице

Кроз радучки атар пролази железничка пруга. Почела ју је градити Аустрија, а завршила Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца. Пуштена је у саобраћај 25. 7. 1925. године. Радучани од пруге немају много користи, осим што користе стајалиште које се налази у пољу, ван насељеног простора. За време Монархије изграђена је и цеста која Радуч повезује са општинским центрима и морем. Велебитске цесте је пројектовао и градио мајор Кнежић, који је умро 15. 9. 1848. Остале саобраћајнице су нижег ранга, повезују засеоке међусобно и са пољем. Код Калинића одваја се шумски пут који пролази кроз Љутик и досеже до Буновца који се прости-

ре испод самог Ваганског врха, односно Бадња. Већину сеоских путева градили су Радучани и њих могу да користе запрежна кола, док су за савремена превозна средства тешко или никако употребљиви. Одржавање и таквих путева пада на терет сеоског становништва.

Радучко насеље

Радуч, како већ рекосмо, нема централног насеља. На његовом подручју образовали су се кроз векове заселци или су групно подизане куће на погодним местима, уз прикладна узвишења ради заштите од елементарних и других непогода. Међу веће заселке убрајају се Дреновац, Крушковац, Љутик, Међувође и Липаћ.

Дреновац је типични дисперзиван заселак. Куће су му разбацане на ширем простору, а конфигурација земљишта је веома пријатна, какву човек само пожелети може. На простору Дреновца уздиже се Букова главица и више мањих узвишења и брежуљка. У свом западном делу Дреновац се додирује са Велебитом. Иначе, лежи са обе стране асфалтне цесте која пролази кроз Радуч и ломи га на два дела.

Дреновац се спомиње у XIV веку. У предтурско доба у њему је била хришћанска црква, па се може узети да је то било снажније радучко насеље. Неки подаци говоре да су 1449. године власници земље у Дреновцу били Петричевићи из племена Могоровића. Према крајишком попису из 1768. године у Дреновцу су биле евидентиране 32 куће са око 300 становника. На његовом подручју временом су се настанили Бјелобабе, Тесле, Покрајци, Калинићи, Пејновићи и Дошени. Ту су рођени и преци Николе Тесле.

Крушковац је други по величини радучки заселак. Простире се испод Радучке главице, коју још зову и Шушњарица, јер је пуна шушња (сувог лишћа), које народ сакупља и стере под стоку. Могло би се рећи да Крушковац има тенденцију ушоравања, јер се куће праве све ближе једна другој. Аустријска управа је записала да је Крушковац 1768. имао 11 кућа. Сеоским путем повезан је са цестом која води за Удбину и Медак и тако остварује везу са ширим подручјем.

У Крушковцу су нашли своја станишта Купрешани, Трбојевићи, Врачари и Оклобције. Нађе се и понека кућа Коњевића, Пејновића, Чубрила и Дејановића, које су подигнуте у новије време.

Сељачко двориште

У народу се често чује да је Крушковац дика Радуча, а неки у шали веле да је то личка Америка.

Љутик се развио западно од цесте, с обе стране шумског пута који води за Буновац и до Љутичког потока. Изгледа да је овај заселак добио име по потоку који у време киша сноси велике количине воде са Велебита, па тада постаје „љут”. Највећи број својих домова људи су подигли око поменутог шумског пута, затим у Вашчици и између тога пута и Љутичког потока. У Љутику се насташише Калинићи, Вучковићи, Чубриле, Црнобрње, Дејановићи, Загорци, Грубишићи, Рутаји, Пејновићи, Левнајићи и Ајдуковићи.

У попису радучког становништва из 1712. налази се име Милана Чубрила. Радило се о породици од 10 чланова међу којима 5 способних за ношење оружја. Додељене су јој 4 парцеле земље површине 199 ланаца. Пошто је у попису исказан само Милан, могуће је да су данашњи радучки Чубриле његови потомци.

У љутичком заселку налазе се радучка црква и школа, као и сеоско гробље.

Међувође је на јужном делу Радуча и простире се од Дренове главице до потока Гргинца. Куће су разбацане између више потока (вода) који се сливају са Велебита и по њима је заселак добио име. Ради се о Милчину потоку, Ошљаници (Радучици) и Гргинцању. У даљем току ови потоци образују Опсеницу, која после појавања из успутних извора више не пресушује у сушно доба године. У Међувођу код састава Радучице, Гргинца и Милчина потока налазе се остаци утврђеног града. Њега су у средњем веку подигли

Могоровићи, чији су ту били поседи. Турци су га обновили и око њега негде око 1577. године населили педесетак муслиманских, односно турских породица. У широј околини и на слабијем земљишту Турци су населили и одређени број српских породица — раје.

Испод брда Обљај, означеног као кота 645, Аустријанци су подигли касарне, а 1766. године и официрски квартир. У том објекту је од 1766. до 1776. године живео и службовао потпуковник Јован Калинић, Србин из Радуча. Од 1746—1750. спомиње се као капетан. Осим квартирских просторија Калинић је поседовао имање са више пољопривредних објеката, али их је приликом премештаја за Госпић уступио ерару (држави). Касније се овај виђени Радучанин настанио у Карлобагу. Из његове куће сво мушко потомство било је под оружјем у крајишким формацијама. Народ и данас препричава како је девет сабаља излазило из куће потпуковника Калинића. Из те угледне радучке породице потиче и Теслина баба Ана Калинић.

У Међувођу су направили куће Ковачи, Милекићи, Мишчевићи, Ћелићи, Пањковићи, Кораћи, Купрешани и Жегарци.

Југоисточно од Међувођа, између потока (јаруге) Опсенице, Гргинца и брда Липаћ угнездио се заселак Липаћ радучки. Заузео је ванредно леп положај у питомом и плодном крају Радуча. У њему живе Шоботи, Чубриле и Драшковићи.

Радучани су у време досељавања подизали куће ближе Велебиту. Вероватно што су им ту више били при руци шума и вода. У већини кућа живело је много чељади, а живот је почивао на заједничкој основи. Велике породице (родови) су се делиле и образовале нове. Тако су се при тим поделама Бјелобабе, Коњевићи, Калинићи, Тесле и још неки отисли у поље, ближе Зиру, и ту поградили куће на бољој земљи од подвелебитске. На осталим деловима поља, тамо где је плоднија земља и где се не оскудева у води, куће су подигли и ту вековима живе Пејновићи, Жегарци, Ајдуковићи, Чубриле, Личине, Мркаиле и др.

Није лако наћи путника намерника који пролазећи кроз Радуч није угледао Зир — усамљено брдо 850 m висине, које лежи у пољу између Радуча и Кика. То је, у ствари, импозантна крашка громада попут острва у мору. Радучани у шали говоре „да је сира колико и Зира”. На две трећине његове висине налази се око 330 метара дуга пећина, у коју се улази са кичке стране. Посетиоци веле да је ванредно лепа са овећом двораном и калцитним камењем. Њено детаљније истраживање још није покушавано. Друга

пећина налази се на самом врху ове громаде. Њезин улаз је делимично затрпан стеном која се одвалила приликом минирања. У њој су се настаниле пчеле, што представља атракцију своје врсте. У нижим деловима Зира може се наћи још неколико мањих пећина.

На западној страни Зира временом су се образовали заселци Бјелобаба и Коњевића, а са југозападне Калинића. Сва три заселка припадају Радучу, а они са супротне стране Кику.

Људи Медачке општине мисле да је Радуч најсиромашније село на њиховом подручју. Такво мишљење настало је, по свему судећи, што је највећи део земљишта са танким слојем хумуса испод кога леже наслаге песка и шљунка. Усеви на таквом саставу тла тешко одолевају суши, која је у Лици врло честа, па су приходи са земље изразито скромни.

И обрада земље била је у прошлости далеко од савремене, па је и тај факат утицао на висину прихода са ње. Орало се дрвеним плугом који је тек 50-тих година XX века замењен савременим. Житарице су се скидале српом и косом, а вршидба обављала коњима. Како се то радило показује фотографија вршидбе у заселку Крушковец, на Бјелобабином гувну.

Вршидба жита

Радучани важе за врло промућурне и поштене људе. Увек су умели да се сналазе и у најгорим ситуацијама. Има их доста који су се, поред свакодневних послова, бавили сечом и продајом дрвета и столарије, киријаштвом, трговином, надничењем и печалбарењем ван свога села и на крају одласком из земље, тако да их

је доста заувек напустило завичај. Ма куда отишли, ти људи су увек мислили на свој крај и настојали да му што више помогну.

Радучка популација кроз векове

Радуч се сматра једним од старијих личких насеља. У XIV веку он се спомиње под именом Радучево.

Пре турског освајања Лике, што ће рећи до 1527. године, на радучком простору живело је племе Могоровића, а нешто касније и Курјаковића. Поуздано се зна да су Могоровићи тада заузимали највећи део Личког поља. У почетку су се настанили на његовој источној половини: од Гребенара и Острвице, па све до Могорића и Плоче, затим су на југу заузимали цео медачки и почитељски простор. Сматра се да су Могоровићи уралско-алтајског порекла и да су на личко подручје дошли између VIII и XI века. Седиште им је, по свој прилици, било око Барлета, а најстарији центар могао је бити на Градини, коју народ зове Жупанска градина. Могоровићи су у Лици изградили три групе утврђења: једно око Острвице, друго око Могорића и треће око Метка. Радуч је у то време припадао југоисточном делу Личке жупе. За заштиту њеног дела Могоровићи су саградили два утврђења; оно у Радучу, чији трагови још и данас постоје на градини у Међувођу, а друго код Ловинца на брежуљку Першиновцу.

Средином XIV века неки Јаков из Радуча, који је потицао из породице Петричевића, био је судија у Сењу и имао своје поседе у Радучу. Касније су поседе у Радучу куповали феудалци и из племена Курјаковића.

Већ 1463. године, услед најезде Турака, Могоровићи и Курјаковићи почињу да напуштају своје поседе и беже на сигурнија места. Тако је и Радуч остао без народа, какво стање се одржало скоро до 1577. године, када су Турци, како смо већ рекли, у Међувође довели 50 муслиманских породица из Босне и населили их око већ саграђеног утврђења. Када је бискуп Главинић 1696. године обилазио своје дијецезе у Лици, у Радучу је нашао 50 српских кућа и у њима 200 људи способних за оружје. Изгледа да су Турци део тих Срба довели у Радуч у време досељавања оних 50 муслиманских породица у Међувође.

Како видимо, Радуч су у турско доба насељавали и муслимани и Срби. Срби, као турска раја, укључивани су у позадинске јединице као војници, мартолози и калаузи. Били су помоћна вој-

ска — турски крајишници. Али, незадовољни својим положајем и притискивани турским зулумом бежали су на аустријску страну, па је тако њихов удео у Радучу бивао све мањи. Стање се међутим изменило успостављањем аустријске власти над тим простором 1689. године, када се Радуч поново насељава, али овај пут искључиво српским елементом. У то село сада долазе Срби из северне Далмације, Книна, Буковице и Котара и представљали су највећу скупину која је ту организовала своја стална станишта. Осим ове, мања скупина је тада доспела и са крајишког подручја од Бриња и Оточца. Ради се о Србима који су својевремено пребегли са турске на аустријску страну, па се сада вратили на стара огњишта. Ако се занемари турско насељавање Срба, онда се може рећи да су се Срби коначно населили у радучки крај око 1690. године.

Ово насељавање обавила је аустријска управа и досељеницима доделила земљу, а онима који су је раније уживали потврдила право на њу. По ослобођењу од Турака Радуч је потпао под управу бечке Коморе, а 1712. године је ослобођени део Лике припојен Војној крајини и Радучани су постали Крајишници. Те године је крајишка управа обавила попис становништва. Прилажемо листе становништва Радуча у оригиналу и непотпуном преводу. По том попису у Радучу су 1712. године живеле следеће српске породице: Бастаји, Бјелобабе, Букарице, Бунчићи, Ћалићи, Црнобрње, Цвијановићи, Чубриле, Чупеље, Ђурувије, Дановићи, Дејановићи, Добрићи, Драшковићи, Гајићи, Глумци, Грубишићи, Иванчићи, Ивковићи, Јелаче, Коњевићи, Кораћи, Коркуте, Крешевићи, Колунџије, Левнајићи, Милекићи, Мишчевићи, Мркајиле, Пајићи, Љиљци, Пањковићи, Пејновићи, Платише, Пловићи, Покрајци, Продановићи, Рабатићи, Шкорићи, Шоботи, Теслићи, Вукићи, Загорци и Жегарци.

У попису су дати подаци о функцијама нових власника земље, њиховим именима, броју додељених парцела, површини, броју чланова домаћинства под оружјем и броју жена и деце. Занимљив је податак за кнеза Михаила Покрајца за кога се наводи да има 8 чланова граничара са оружјем и у кући 31 чељаде.

Yours to the King & Queen
of the Kingdom of the Netherlands

zu: Laub. nach Laub. loun. G. 17. 17.

Michael Gadoff in Souff. . . 160 . 3 . 8 . 11

San Lorenzo in G. 1874. 2. 4. 6.

1920 Krefeld in 3 Stücken. . . 1794 54 19 24

John Luan hini 30/5/80. 14 80, 14 6, 7

Radisa Koranik mi z'afes . . . 18. 22. 5" 9" 14

Illegible handwritten text, possibly a signature or date, followed by "340, 70 19, 23".

Ladain Conceptions Brief Law & Religion.

San Francisco

Panel. Sandwich in Berlin: ... "239" 5. 12. 17

Thodor Sabatani 5 ölfes . . . 172" 3" 8.11

4081.54-152.20.

*Herrn Pfarrer zu ...
Leitfaden ...*

Lacus.

Александръ Васильевичъ	75	3	5	6
Иванъ Сергѣевичъ	83	2	4	6
Михаилъ Григорьевичъ	128	2	8	10
Александръ Ивановичъ	458	4	8	12
Николай Павловичъ	641	8	23	31
Семъ Кондратовъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				
Семъ				

(1)
Latus.

For List of the names of the
Sailors from the ship to the ship

Quanto Zelua	120	—	—	—
Sara gailh	90	—	—	—
Pacoisa Zelua	100	—	—	—
Pacoisa Mirkailo	150	—	—	—
Petar Bysanika	50	—	—	—
Platiska	70	—	—	—
Luka Draskonich	120	—	—	—
Joe Irakulac	25	—	—	—
Joux Kapsela	75	—	—	—
Zura Jeglich	80	—	—	—
Petar Sabalk	200	—	—	—
Milin Zubrina	20	—	—	—
Vucia Bankovich	100	—	—	—
Rodan zuli	100	—	—	—
Thodor Bregauc	90	—	—	—
Naxo Romog	90	—	—	—
Pacoisa Mirkailo	20	—	—	—
Pacoisa Mirkailo	10	—	—	—
	1710	—	—	—

Das ist ein ^{sehr} interessantes
und interessantes Buch

1 Calbu.	4081	57	152	206
2 Calbu.	3705	60	182	242
3 Calbu.	2820	57	138	195
4 Calbu.	2787	33	99	132
5 Calbu.	1710	—	—	—
	<u>15103</u>	20	4571	775

Превод

ПОПИС земљишних поседа и људи у Радучу из 1712. године

Функција и звање	Име и презиме старешине породице	Број парц.	Повр- шина у ланцима	Чланова са оружјем	Број жена и деце	Укупно
Заставник	Дејан Ивковић	12	558	5	15	20
	Мркајило Радош	8	160	3	8	11
	Радојица Мркајило	8	126	2	6	8
	Јанко Ћалић	7	111	2	4	6
	Ђуро Ћалић	4	90	1	4	5
	Ђуро Крешевић	5	371	5	19	24
		5	371	2	—	2
	Стојан Левнајић	3	80	1	6	7
	Миланко Ћалић	7	240	4	12	16
	Радиша Кораћ	2	133	5	9	14
	Јован Пловић	6	109	2	5	7
	Илија Жегарац	16	340	4	19	23
	Јанко Пејновић, има повласно писмо од Корониниа и потврђено од Обербурга	13	589	3	14	17
	Давид Дејановић	7	137	2	2	4
	Павле Дејановић	6	239	5	12	17
	Јован Добрић	14	265	5	9	14
	Тодор Рабатић	5	173	3	8	11
			4081	54	152	201
	Радосав Крешевић	4	75	3	3	6
	Стојак Црнобрња	6	83	2	4	6
	Милин	3	121	2	8	10
	Стеван Дејановић	16	458	4	8	12
Кнез	Михаило Покрајац, има повласно писмо од Обербурга	15	641	8	23	31
	Сава Гајић	6	121	4	15	19
	Вујица Пањковић	5	139	1	7	8
	Јован Црнобрња	8	303	4	24	28
	Никола Вукић	4	75	3	4	7
	Марко Коњевић	8	148	2	11	13
	Тома Црнобрња	6	94	1	5	6
	Никола Дејановић	4	70	2	5	7
	Марко Јелача	13	367	6	20	26

Којо Жегарац	7	175	3	10	13
Јован Црнобрња	6	161	3	11	14
Михаило Покрајан	13	303	5	12	17
Радосав Милекић, има повласно писмо од Франца Портнера	10	231	4	5	9
Милић Милекић	7	150	3	7	10
		3705	60	182	242
Јован Чупеља	3	80	2	5	7
Милан Чубрило	4	199	5	5	10
Миланко Мишчевић	5	185	5	6	11
Рађен Продановић	7	104	4	3	7
Радован Продановић	7	104	1	6	7
Радосав Цвијановић	4	95	2	6	8
Лазо Ђурувија	5	80	1	5	6
Драгосав Бастаја	9	228	2	10	12
Стојан Грубишић	10	138	3	9	12
Станко Теслић	14	179	2	7	9
Милашин Теслић	7	86	1	5	6
Радован Крешевић	4	68	2	9	11
Радован Црнобрња		8	1	6	7
Никола Шкорић	7	111	2	6	8
Лазо Личина	9	227	6	11	17
Петар Загорац	12	111	1	6	7
Симо Букарица	2	34	4	5	9
Остоја Кулунџија	5	138	2	4	6
Вук Драшковић	7	167	3	8	11
Петар Шобот	10	339	5	10	15
Радован Иванчић	8	139	3	6	9
		2820	57	138	195
Стојан Теслић	3	40	1	6	7
Вуко Жегарац	8	144	3	5	8
Павле Жегарац	10	229	5	9	14
Никола Платиша	3	137	2	12	14
Вукашин Глумац	14	302	6	7	13
Милован Глумац	5	115	2	7	9
Милић Црнобрњић	10	355	3	13	16
Илија Бјелобабић	2	50	1	7	8
Радојица Добрић	6	145	2	9	11
Тодор Коркут	2	35	2	3	5
Радован Пајић	5	110	2	5	7
Богдан Пајић	4	70	1	5	6

	Михат Шкорић	5	90	2	6	8
	Никола Бунчић	12	85	1	5	6
Заставник	Дејан	1	200	—	—	—
	Миланко Ђалић		20	—	—	—
	Јован Пловић		100	—	—	—
	Радосав Милекић		150	—	—	—
	Милета Милекић		110	—	—	—
	Саво Кораћ		150	—	—	—
	Радосав Сертић		75	—	—	—
	Лазо Ђурувија		75	—	—	—
			2787	33	99	132
	Бранко Зељув		120	—	—	—
	Саво Гајић		90	—	—	—
	Рadoјица Јелача		100	—	—	—
	Рadoјица Мркаило		150	—	—	—
	Петар Букарица		50	—	—	—
	Платиша		170	—	—	—
	Лука Драшковић		120	—	—	—
	Дане Тркуља		25	—	—	—
	Јован Капела		75	—	—	—
	Ђура Зељић		80	—	—	—
	Петар Шобот		300	—	—	—
	Милан Чубрило		20	—	—	—
	Вујица Панковић		100	—	—	—
	Радан Жутић		100	—	—	—
	Тодор		90	—	—	—
	Марко Ромић		90	—	—	—
	Радосав Мркајило		20	—	—	—
	Рadoјица Мркајило		10	—	—	—
	Укупно		15103	204	571	775

Касније обављени пописи становништва приказују да је:

- 1800. године радучка парохија имала 185 кућа и 2052 становника;
- 1878. године (без Крушковца) 176 кућа и 1597 становника;
- 1880. године (без Крушковца) 190 кућа са 1607 становника;
- 1892. године 2216 становника;
- 1905. године 311 кућа са 2517 становника, међу којима је било 438 бракова и 5 дивљих.

У Радучу су 1915. године живеће следеће породице:

Ајдуковићи 3, Црнобрње 1, Ђелићи 9, Дејановићи 28, Добрићи 1, Драгичевићи 2, Драшковићи 3, Ђаковићи 1, Гајићи 8, Глум-

ци 7, Грубишићи 4, Јелаче 6, Калинићи 19, Коњевићи 17, Кораћи 1, Купрешани 14, Личине 2, Левнајићи 7, Милекићи 5, Мишчевићи 7, Мркаиле 4, Оклобције 4, Пањци 5, Пањковићи 1, Пеиновићи 12, Платише 2, Покрајци 3, Тесле 12, Трбојевићи 10, Тркуље 11, Узелци 1, Врачари 14, Вучковићи 2, Зељуви 2 и Жегарци 9. Укупно 237 породица.

Велебитско подручје Радуча

Радучани Велебит сматрају својим великим даром и богатством. Они су на њега упућени у свакој прилици: да секу дрва, напасају стоку, косе сено, лове дивљач и одмарају. Најатрактивнији део ове планине за Радучане је простор Буновца. На њега су одвајкада ишли кроз Љутик и настављали пут шумском стазом, да би се касније просекао пут и за коњску запрегу и најзад за ограничена моторна возила.

Буновац лежи испод Малована са 1708 метара висине. Са северозападне стране надвисује га Вагањски врх, а са југоисточне Свето брдо. То је ванредно лепа зараван на висини од око 1168 метара. Засечена је малованским гребеном, кога Радучани називају Куковима. Испод самих Кукова сместила се пећина која вертикално пада у дубину. Бачен камен у њој дуго одзвања, што указује на велику бездан. Досадашња испитивања нису дала запажене резултате јер се није дошло до њеног дна, али се стигло до 534. метра. У једној другој пећини вода је увек у мрзлом стању.

Испод Кукова извире вода и тече стотинак метара, када се спушта под земљу да би се поново јавила у Језерини у Радучком пољу. На Буновцу има још много лепих извора, тако да се до воде може доћи током читаве године.

Радучани на Буновац изгоне стоку, највише овце и коње. Ту сточаре и Приморци, можда и више од Радучана. Осим напасања стоке, на Буновцу се коси одлично сено и сноси у село. Док није био направљен шумски пут сено се, стегнуто виткама у бремена, носило на леђима, а када би наишли на стрмину момци би седали на бремена и тако клизили на сену. Сено се најчешће сносило на снегу. За тај посао окупљале су се групе од по 20 до 30 момака. Сваки је настојао да се покаже по тежини бремена, у коју сврху се вагало свако бреме и такмичило у снази.

Влашки сточари са подручја Буковице и Равних котара од давнина су догонили стоку ради испаше на радучку, односно лич-

ку страну Велебита, а лички Власи су преко зима напасали своја стада у Котарима. Млетачки генерални провидур из Задра је новембра 1731. године јављао сенату да је „тешко сачувати Котаре од навале Личана”. Записано је и то да су генерални провидур и крајишки заповедник Лике 1776. године потписали уговор у 20 тачака којим се регулише испаша и боравак личке стоке зими у северној Далмацији и далматинске за време лета у Лици на Велебиту. Такође су нађени подаци да су лички Власи 1443. године потписали јемство да „неће дирати имања цркве Св. Ивана на Гори (Велебиту) изнад Метка”.

Подручје Буновца обрасло је бујном шумом. Могу се наћи букве пречника преко једног метра и висине преко 30 метара. Осим огрева, Радучани у дрвету налазе додатне приходе, што је од великог значаја за народ који услед тоталне неразвијености краја не може лако доћи до динара.

Буновачко подручје, као и цела велебитска зона, богата је са крупном дивљачи. Ту се могу срести медведи, вукови, јелени, сrne, дивље свиње и друга дивљач. Радучани кажу да готово нема сељака који је ишао у Велебит, а да није видео медведа или неку другу озбиљнију дивљач. Испричали су ми пар сусрета које су само Чубриле имале са медведима:

— Миланко Чубрило често борави на планини, па је у ту сврху саградио колибу. Када се једне вечери одмарао у колиби, медвед је њушком отворио врата и ушао унутра. Видећи горопад, Миланко је брже боље скочио на панту и дрхтавим гласом почео да виче, а медвед га гледао са пеном на устима. Видећи да не може допрети до њега, медвед се изгубио у шуми. Миланко је о овом инциденту распрео приче, а оне су се у основи сводиле на то да је медвед „пљувао на њега и отишао”.

— Лугар Јосиф Чубрило насекао је кола дрва, упрегао коње и хтео да крене. У том тренутку из шуме је изронио крупан медвед, стао пред ко-

Често се среће с људима

ње и усправио се на задње ноге. Јосиф их је придржавао и у руци држао сикиру. На његову срећу медвед се спустио и отишао својим путем, а Јосифу је остало да смирује живце.

— Јанко Чубрило убио је медведа и у жељи да окуси медвеђе месо осушио је задњи пршут и окупио пријатеље на гозбу. Како пријатељи рекоше, први залогаци били су им кисели. Зато пршут нису могли докрајчити, али су ударили по ракији ради евентуалног „спашавања стомака”. После су се разишли, а било их је који су и куће промашили. После тога догађаја могла се чути изрека „Тешко оном ко једе медвеђе печење”.

Од Буновца, између Малована и Св. брда, води шумска стаза на Рамиће а одатле на Велику пакленицу и море. Том стазом се у давна времена одвијала трговина Лике са Приморјем. Касније је она изгубила на значају.

Радучка црква

Пре турског освајања Лике и досељавања Срба у Радучу су се налазиле три хришћанске цркве. О томе сведоче њихови остаци, црквине. Спомине се црква Свете Марије у Дреновцу из XV века. Све су оне пропале за време турске владавине, јер се хришћанска популација повукла пред Турцима, па није било кога да о њима брине, а поједине је муслиманска власт претворила у своје џамије.

Доласком Срба у Радуч, полако се прилазило и организацији њиховог духовног живота, а носиоци су били свештеници који су се упућивали са народом. Верски обреди су се у почетку обављали у импровизованим објектима јер тада није било цркава. Прва радучка црква подигнута је тек 1725. године, 13 година након припајања ослобођеног дела Лике Војној крајини, а 36 година након ослобођења од Турака. Пре подизања цркве, духовни живот радучких Срба одвијао се под епископом Атанасијем Љубојевићем, коме је католички клер правио велике сметње у обављању његових дужности. Атанасије је, као што је већ речено, тада боравио у Метку и започео да гради своју резиденцију, али је у томе био спречен. Умро је 1712, исте године када је Радуч ушао у састав Војне крајине.

У Радучу је 4. фебруара 1766. године рођен Неофит Ајдуковић. Ступио је у монашки ред у манастиру Хрмљу 1785. године. За свештеника га је рукоположио епископ Кирил Живковић 1797. године у Пакрацу, а дужност пароха преузео је у Купирову 1807. године. Умро је 1840.

Овај Радучанин био је храбар борац против Турака. Своје јунаштво посебно је испољио 1809. године у биткама по врлетима Кука и Лумбарденика. Како описује Манојло Грбић, монах Неофит је са браћом Грбићима из Тишковца сакупио велику чету Срба и успео да у жестоком окршају одбаци Турке који су се спремили да продру у њихов крај и да униште села која су им отета уназад десетак година.

Радучка црква саграђена је код Тадијића главице, у чијој су околини куће Левнајића и Чубрила. Посвећена је пророку Светом Илији, који пада 2. августа, када се одржава црквена слава. Тога дана је долазило цркви и старо и младо. Свечано обучени људи су се веселили, разговарали, договарали о пословима, гостили са јанетином с пања и црњаком. Свако је настојао да покаже шта зна и може. Вујица Чубрило никад није изостао и посебно се истицао у бацању камена с рамена. На ометалишту уз цркву у Косову (Далмација) најдаље је бацио 1900. године. Још ниједан момак није му пребацио, тако да Вујичин „шиш” тамо и данас стоји. Вујица је рођен 1870. и био је 8. јуна 1922. године на свадби када се женио краљ Александар са Маријом, кћерком румунског краља Фердинанда.

Иконе у радучкој цркви сликао је 1850. године Ђока Петровић, поштар и молер из Грачаца, а први свештеник био је Јово Кнежевић. Он се касније закалуђерио и боравио у Метку. Владика костајнички, Стефан Љубибратић, поставио га је за свог намесника и исправника у Лици. Од 1878. до 1899. године радучку парохију је водио свештеник Исак Калинић, а од 1924. Душан Арамбашевић. Њега је наследио Јован Грозданић. Јован је рођен 2. марта 1914. у Понорима код Оточца. Хрватске усташе су на Ђурђевдан 1941. упале у кућу овог дивног човека и зверски га мучиле, да би га са братом Николом, морнаричким официром који се као рањен склонио код Јована, убили на путу ка железничкој станици у Радучу. И цркву су ови зликовци спалили за време рата. Њу је народ, уз помоћ наших исељеника, обновио по завршетку рата.

На крају радучког атара, у близини Милетић гаја, за своју задужбину Јован Чубрило саградио је омању цркву почетком овог века. Посвећена је светом Луки и падала је у очи сваком човеку који би се упутио цестом од Радуча ка Грачацу. Међутим, када су за време посвећења цркве први пут зазвонила њена звона, сироти Јован је од превеликог узбуђења испустио душу. Сахрањен је уз зид те своје задужбине.

Радуч има два гробља, од којих се оно старије налази недалеко од цркве.

Школа

Школовање радучке деце одвијало се врло симболично све док се за време Аустроугарске монархије у селу није основала комунална основна школа. Нема података о времену њеног отварања, али се у шематизмима Православне цркве наводи да је 1880. године радучку школу посећивало 46 ученика, 1892. г. 64, 1896. г. 68, а 1905. г. 233 ученика. Записано је да је 1896. године у школи учитељевао М. Боројевић. Пред Други светски рат школу је водио Јанко Покрајац из Радуча. Како људи причају он је био велика људина. Народ га је ценио и поштовао и као учитеља и као човека. Али дошао је рат, погубан за ову честиту учитељску породицу. Злочинци из оближњих хрватских села, који су Јанка добро познавали и многи били његови ђаци, најпре су му убили кћерку, а затим су ухватили и њега и одвели у Ловинац — чувено усташко гнездо. Ту су му одсекли уши и језик, извадили очи и сломили обе руке и на крају прекинули живот. Сличну судбину доживели су многи учитељи села Медачког поља.

По завршетку рата школа је имала ранг основне четворогодишње. У почетку је била пуна деце, али се временом њихов број смањивао онако како се смањивао и број житеља овог малог личног села. По завршеном четвртном разреду радучка деца су настављала школовање у медачкој школи, удаљеној око 8 km.

Преци Николе Тесле потичу из Радуча

Никола Тесла

Радуч је био мало насеље на падинама Велебита када су се у њега доселиле Тесле. То је било после давне 1690. године након одласка Турака и поновног укључивања Лике под власт Аустријске царевине. У крајишком попису из 1712. године, у заселку Дреновац евидентиране су породице Станка и Милашина Теслића, а на Радучком пољу недалеко од Букове главице Стојана Теслића. Теслићи су се, по свој прилици, касније трансформисали у Тесле. Преци славног научника Николе Тесле без сумње потичу из Дреновца, а од које од две поменуте породице

није се могло поуздано установити. У литератури (О'Нил) се наводи да је презиме Тесла огранак презимена Драганић. Ова претпоставка, међутим, није довољно реална, јер се у попису из 1712. Драганићи не помињу у Радучу, али се помињу породице Вукадина, Станише и Радоша у Метку. Овај последњи имао је 22 челади, од којих су петорица били граничари. А од Теслића који су евидентирани у Метку, јавља се само име Радивоја са 9 чланова породице, од којих су 2 граничара.

Кућа у Смиљану у којој се родио Никола Тесла

Неки људи сматрају да презиме Тесла потиче од заната, као што су на пример Ковачевићи, Кончаревићи, Коларевићи, Лончаревићи и др. Тесла, осим презимена, представља дрводелску алатку, која се може наћи у свакој столарској радионици. Ради се о некој врсти секире са широким сечивом насађеним на држаљу. Сечиво стоји управно на држаљу, уместо паралелно као код секире. Држи се само у једној руци и „теше” дрво при његовој обради. Изнад сечива направљен је троугласти прорез који служи за вађење ексера, а ушице су у облику квадрата и најчешће служе за забијање ексера.

Према предању, које је препричавао и сам научник, име Тесла дали су Драганићи члановима једне своје побочне групе и то због једне наследне особине. Наиме, безмало сви су из односне групе имали врло широке, крупне и напред истурене предње зубе,

који су личили на описано сечиво, па их због таквог облика уста назваше теслама. Није се, међутим, показало да је ово предање почивало на иоле ваљаним доказима, па би се са више сигурности могло прихватити да се презиме радучких Теслића пре отприлике 300 година трансформисало у Тесле. Ово тим пре што и данас има Радучана који данашњим Теслама кажу Теслићи.

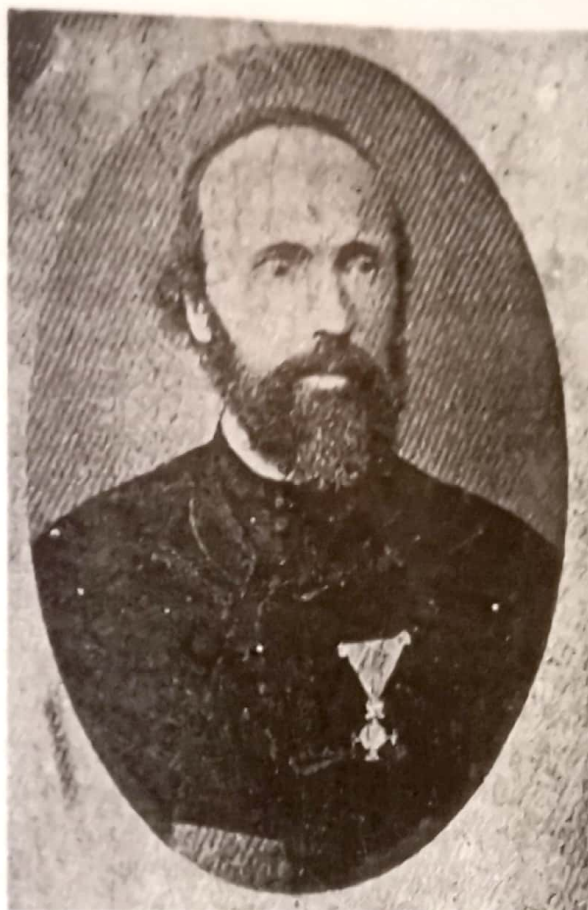
Никола — дед славног научника

Ради потпунијег увида у живот ове радучко-смиљанске породице, почећемо од Николе Тесле, деде славног научника и проналазача. Никола потиче из граничарске породице. Могао је бити рођен око 1780. године у Радучу, у заселку Дреновац испод главнице Окић, где је живео и служио као граничар у чину подофицира. У Наполеоновој војсци имао је чин наредника. За храброст испуњену у борбама између 1808. и 1814. године Французи су му доделили одликовање. Никола се оженио Радучанком Аном Калинић и са њом је имао четворо деце: синове Милутина и Јосифа и две кћери. Желећи да му синови постану крајишки официри дао их је на школовање у војни официрски завод, али га они нису са љубављу прихватили. О Николином оцу Томи (прадеди научника) нисам успео да дођем до података.

Милутин — отац славног научника

Николин син Милутин рођен је 3. фебруара 1819, такође у Радучу, а умро у Госпићу 1879. године. Немачку тривијалну школу завршио је у Госпићу, а затим је по жељи оца почео да похађа крајишку официрску школу. С обзиром на своју природу није му лежала крута војничка дисциплина и ограничавање слободе услед војничких обавеза. А осим тога био је наклоњен просветитељским идејама, чију је реализацију покушавао да налази у заосталом за вичају. Тако се приволео свештеничком позиву у оквиру кога је могао да се потпуније изрази. Повод за напуштање војне школе био је прекор старешине да није добро очистио месингану дугмад на униформи. Милутин тада оставља војну школу и одлази у Плашки, где 1845. завршава богословију са најбољим успехом у својој генерацији. Иначе, Милутин је више био песник и филозоф. Писао је песме и чланке о текућим актуелним питањима свога краја, а потписивао их је псеудонимом „Србин Правичић”. Читао је и

говорио на немачком и италијанском језику. Био је ерудит, песник и оратор. У свом свештеничком позиву почео је да ради као капелан у Штикади, малом српском селу недалеко од Грачаца. Нешто касније постављен је за свештеника у Сењу, затим у Смиљану, па у Госпићу. Иако нежног здравља, проживео је 60 година, Милутин је сагоревао на послу и био нежан супруг и идеалан родитељ. Брачну заједницу засновао је са Ђуком, кћерком чувеног грачачког проте Николе Мандића. Иако неписмена, Ђука је била веома умна и у одсуству књиге примерно образована. Отац јој је водио порекло из угледне породице која је дала цркви и војсци подједнак

Милутин Тесла

број синова. То је била породица Мандића, чији су синови генерацијама, са мало изузетака, били свештеници Српске православне цркве, а кћери су се удавале за свештенике. Ђука је била Николина најстарија кћерка и као таква била је позвана да се после смрти мајке брине о целој породици. То је био и разлог што се није могла посветити школовању, али тај факат није оставио пресудне трагове на њено образовање. Благодарећи високом степену интелигенције знала је напамет највећи део песама из косовског и ускочког циклуса и цео *Горски вијенац*.

Милутин и Ђука донели су на свет шесторо деце: Милку, Дану и Ангелину — рођене у Сењу и Николу и млађу сестру Милицу — рођене у Смиљану.

Никола Тесла — геније над генијима

Овај велики човек дошао је на свет 10. јула 1856. године у Смиљану, у дому Српске православне цркве, у којој је његов отац Милутин радио као свештеник. Ту је Никола провео детињство и

завршио основну школу, а гимназију у Госпићу и Карловцу. Могло би се рећи да је Николин однос према науци могао поспешити и латински назив на улазу у госпићку гимназију, који упућује гимназијалце да не уче за школу већ за живот — *Non scholae, sed vitae discimus*. Као што рекосмо, Николин отац Милутин био је у оно време изузетно образован човек и једини Србин на своме подручју који је осећао шта би требало учинити да српски народ крене напред. Милутин је имао богату библиотеку, у којој је Никола проводио највећи део ваншколског времена. Обдарен љубављу за читање касније је и сам себи пребацивао како је на њему страђио силно време.

Николини родитељи имали су жељу да им син постане свештеник и тако настави породичну традицију. Такву жељу испољавале су готово све свештеничке породице у оно време. Али, када је Никола у гимназији дошао у контакт са физиком, код њега се јавља жеља за продужетком школовања, опредељујући се за електрицитет, који му се полако таложио у глави и није му дао мира. Већ као дечак правио је моделе воденица и постављао их у потоцић Ваганац, сав срећан посматрајући окретање точка под ударом воденог млаза у лопатице. Показало се да су Николине воденице израсле у огромне хидроцентрале на Нијагари и 100 година касније на Бердапу.

Никола је гимназију завршио 1873. године, када му је било 17 година. Те године је у Лици избила епидемија колере. Она није заобишла Николу, па је морао остати читавих 9 месеци у кревету. Након потпуног оздрављења и обезбеђења финансијских средстава, Никола се упућује у Грац и 1877. године почиње студије на Техничкој високој школи. Како је сам рекао: — У првој години својих студија у Јоханеуму устајао сам редовно у три сата ујутро, те сам радио до 11 увече, не искључујући недеље и празнике. Мој је успех био необичан и побудио је интерес професора. Студије у Грацу Никола је завршио 1879. године и наредне године наставио их у Прагу. Из Прага одлази у Будимпешту где се запошљава код Телефонског друштва. Касније је прихватио посао у Едисоновој компанији у Паризу и Њујорку. Оцењујући да се код Едисона не може довољно посветити науци, Никола је у Њујорку основао сопствену лабораторију и сав се предао истраживању на пољу електрицитета. У току свог радног века Никола је друштву подарио близу 1000 разних патената и проналазака. Поменимо само вишефазни систем електричних струја, који је представљао револуцију у економици производње и преноса електричне снаге

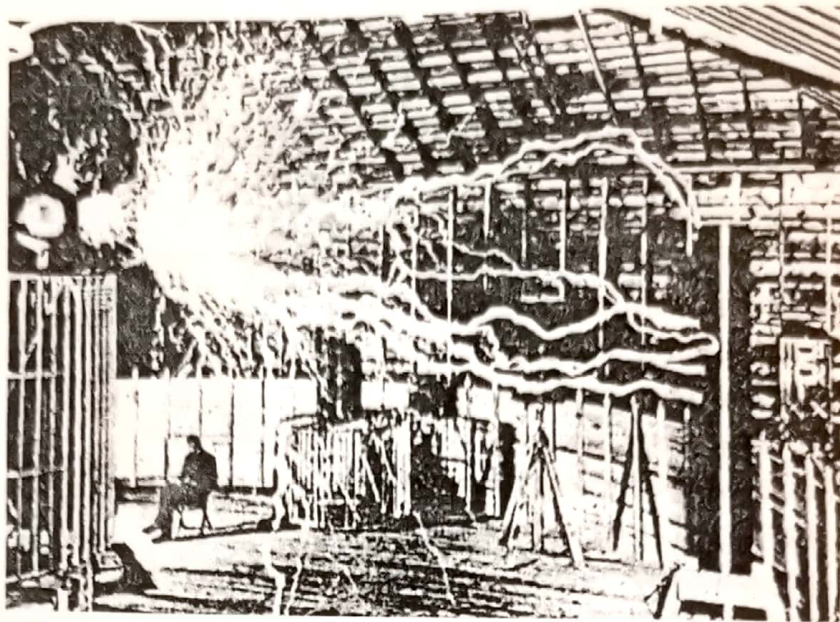
и енергије. Затим индукциони мотор, обртно магнетно поље, генератор и трансформатор струја високе фреквенције и др. Осим у електро, дао је низ изума и у радио-техници. Разрадио је систем безжичног управљања и давања знакова на даљину, систем осветљавања помоћу лука и др. Објавио је многе радове из физике, износио нове идеје које су се касније потврђивале у пракси. Цео свет је Теслу осетио као генијалног проналазача свих времена, јер је тај великан иза себе оставио 112 најзначајнијих патената у области електричних машина, трансформатора, преноса електричне енергије на даљину, високофреквентне те-

Никола Тесла по доласку у САД

хнике, осветљења, разних врста турбина и др. Затим 73 чланка у многим светским часописима, 30.000 докумената техничке и научне документације. Стекао је 29 диплома и признања различитих универзитета, академија и других научних институција. О њему је написано 70 књига и безброј чланака у часописима и новинама. Теслин савременик Thomas Commerford за Теслу каже: „Каријера господина Тесле не само да дотиче две екстремне европске цивилизације, исток и запад, на врло интересантан начин, већ сугерише и увид у значајну сличност између поете и инвентора. Потиче из старе српске породице, чији су припадници стољећима били на стражи дуж турске границе, а чија је крв била проливена да би наша западна претходница могла добити у времену за свој напредак на овим обалама...”

А Тесла, када је 1917. године примао Едисонову медаљу, о себи између осталог каже: „У првом реду, потичем од врло жилаве и дугоживеће расе. Неки од мојих предака били су стогодишњаци, а један је живео 129 година. Одређен сам да држим рекорд, а верујем да су сви изгледи да то одржим.” Међутим, ова Николина предвиђања нису се, нажалост, остварила. Никола је био

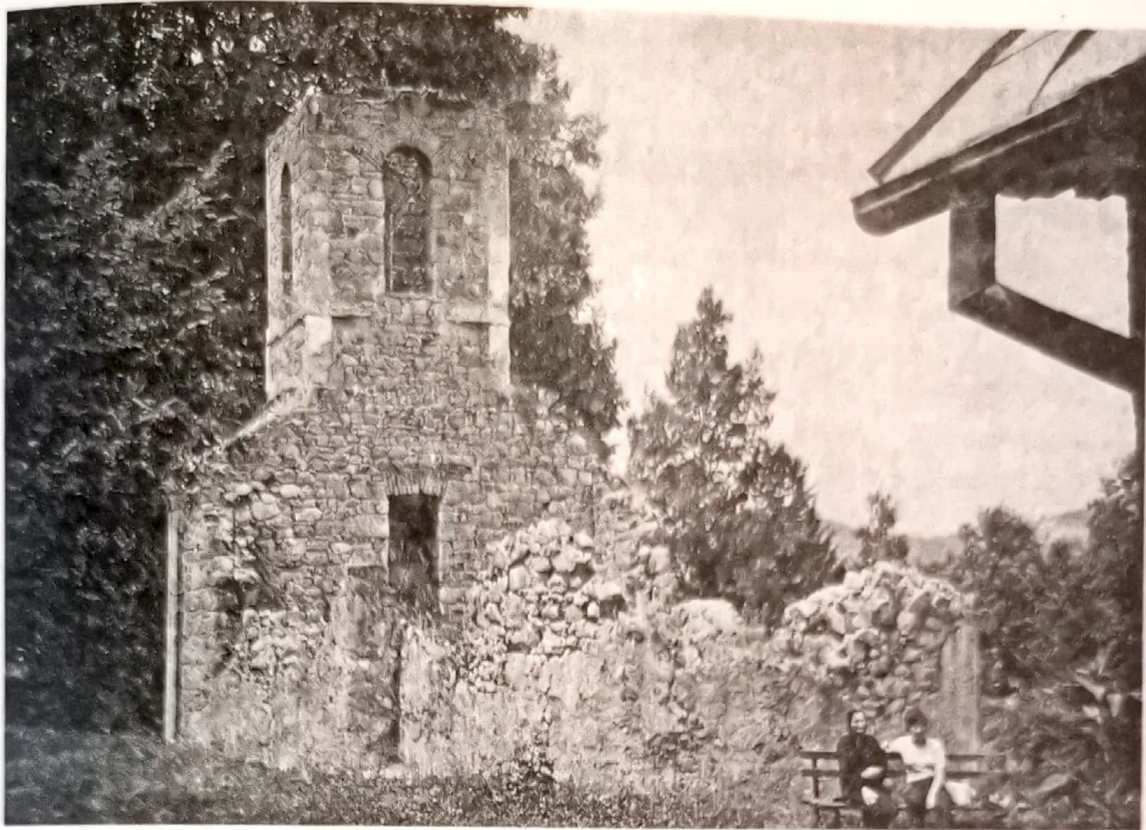

Никола Тесла у лабораторији

витког стаса и достигао два метра у висину. Није се женио, већ аскетским начином живота друговао са науком. То је био човек sui generis, који је живео 87 година.

Осим тога што је био геније над генијима, стичући америчко држављанство и опредељујући се за сталан живот у тој земљи, Никола је заувек остао Југословен и веран својој земљи. Америка му је омогућила да створи велика дела, али је факат да је таква дела могао створити јер је имао основу из свог родног краја — Лике, од својих предака — бораца. Поред оца Милутина и мајка Ђука била му је узор у стваралачком раду. У срцу је носио родну Лику и Југославију. Када су се 1941. надвили црни облаци над Југославију и Павелићеве хорде почеле са клањем и уништавањем српског народа какво још нису забележили цивилизовани народи, Никола се опредељује за свој народ и изјављује да Југословени у туђини прате ослободилачку борбу братског руског и југословенског народа који пролива крв за слободу и цивилизацију своју и свих оних народа који се данас налазе под фашистичком влашћу. Да он чврсто верује у победу. Када су САД ушле у рат, Никола је позвао Југословене у Америци да помогну председнику Рузвелту „у праведној борби против снага зла“. У Николи је увек остајао дух његових предака и он га је упућивао да се бори за човека, народ и да стоји на бранику слободе.

Никола Тесла је умро 7. јануара 1943. у Њујорку. Нестало је дивовског ствараоца, али су остала његова дела. Председник њујоршке општине први је свету саопштио ту тужну вест:

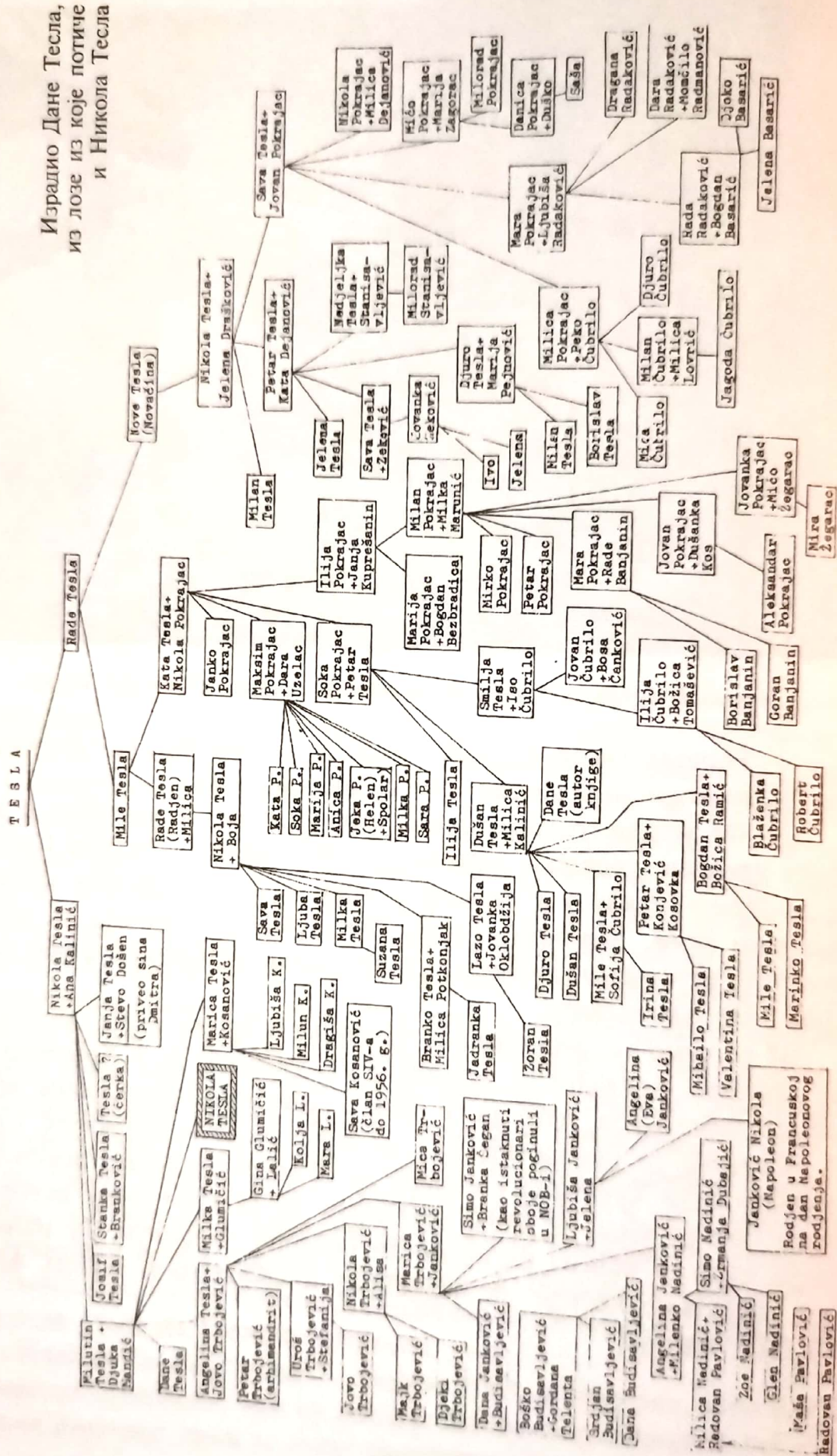

Згариште цркве у Смиљану у којој је служио Милутин Тесла

— Никола Тесла је умро... Умро је сиромашан, али је био један од најкориснијих људи што су икад живели...

Да би затрли трагове живота славног српског научника и његових предака, хрватски варвари су 1942. године запалили Српску православну цркву у Смиљану у којој је као свештеник служио Николин отац, Милутин Тесла. Фотографија згаришта те цркве илуструје испољено варварство и оно остаје историјски факат који Срби неће заборавити.

И не само то, они славног научника и проналазача прогласише Хрватом, служећи се усташком идеологијом да у Хрватској, у ствари, нема Срба, него да се ради о Хрватима православне вере. Са позиција те идеологије још су неке учене и истакнуте Србе проглашавали Хрватима у намери да се свету представе просвећенијим, јер се баш не могу похвалити да су кроз своју историју имали људе са којима би се могли посебно поносити. Ту мањкавост, међутим, настоје да надокнаде и својатањем учених људи ван своје нације.

Израдио Дане Тесла,
из лозе из које потиче
и Никола Тесла

СТРАДАЊЕ РАДУЧАНА У ДРУГОМ СВЕТСКОМ РАТУ

Ако бацимо поглед на мапу видећемо да се село Радуч додирује са католичким селима Ловинцем и Светим Роком. Народ сва три ова села живео је у добрим комшијским односима. Скоро да није било озбиљнијих иступа на верској и националној основи ни са једне стране. Житељи тих села рвали су се са свакодневним бригама и није им било до политике. Њоме су се бавиле страначке вође и у народу тражили присталице за своје ставове, што се посебно испољавало у време предизборне кампање. Ексцеси су се ипак јављали у редовима страначких вођа који су, нарочито после проглашења Бановине, тежили успостављању независне Хрватске и њено издвајање из Краљевине Југославије. У Св. Року је носио таквих тежњи био Миле Будак, који је за време рата, као Павелићев доглавник, одиграо пресудну улогу у геноциду над српским народом на подручју усташке творевине.

Преузимајући власт 1941. године већина Ловинчана и Светорочана се сврстала у усташке и друге оружане формације НДХ и кренула у уништавање српског народа околних села. Све оно што су радили у осталим селима Медачке општине, ови варвари су радили и у Радучу: најпре су хапсили и убијали виђеније људе, а затим све од болесног старца у постељи до детета у колевци. Највише света побише у доба успоставе и консолидације власти, док се угрожени народ није организовао за отпор томе злу. Страдање је било велико, а то потврђује 191 лице убијено на разне начине од Павелићевих усташа и окупатора.

У борбама са окупаторском војском и усташама пало је 79 Радучана, а исте те формације побиле су 103 лица из редова жена, деце и стараца. Убијали су сваку особу која им је падала у руке. Не само Павелићеве формације, Радучане су убијали и Италијани, Немци и четници. Тако је италијанска војска убила 17, немачка 6 и четници 5 недужних цивила. Осим за деветорицу, подаци о страдалим Радучанима дати су у делу књиге који се односи на жртве неборачког становништва.

Ради потпуније слике о страдању Радучана треба имати у виду и факат да су четници Ђујићеве Динарске дивизије 1942. и 1943. године један број радучких сељака принудно мобилисали у своје јединице. Многи од њих су успели да напусте њихове редове, али их је неколико десетина изгинуло у самом месту у борбама са партизанима. И овај факат још увећава број страдалих Радучана у Другом светском рату.

И на простору Радуча Павелићеви кољачи су примењивали стравичне методе мучења својих жртава. Већ смо рекли како су мучили свештеника Јована Грозданића и учитеља Јанка Покрајца. Сад да видимо како су још већа дивљаштва чинили над Милом Јелачом и Даном Пејиновићем. Наиме, Миле (Дане) Јелача рођен је 1880. у Радучу. Радио је као жандар, а затим пензионисан. Као старија особа, живео је мирним животом. Несретни човек допао је усташких шака 1943. године. Затичући га самог код куће, усташе су га живог набиле на ражањ, који му је ушао кроз чмар, прошао кроз трбушну дупљу и изашао на уста. Затим су га пекли на ватри и одсецали комаде меса. Видевши ужасан призор, Милина жена Мара пала је на кућни праг и у полусвести проклињала стравичну судбину свог јадног мужа. Упола изгорело и искомадано тело ви- деле су Мира и Зорка Коњевић које су, чувши Марину кукњаву, навратиле да виде о чему се ради.

Дану Пејиновића крвници су живог обесили о дрво за ноге, тако да му је глава висила надоле. Затим су му одсекли главу. Те- ло без главе остало је да виси све док га нису нашле и скинуле комшије, које су се вратиле из збегова чим су усташе напустиле село. Колико је мучења Радучана обављено без очевидаца њихо- вих жртава нико жив не зна.

Од 103 радучка живота, који су се угасили за време рата, 56 се угасило од усташког ножа у самом месту, 6 у Госпићу, 4 у Ја- довном, 3 у Св. Року, по 1 у Папучи, Метку и Мостару, и по 2 у Плочи и Босни. Италијани су своје жртве усмртили у Радучу, Немци 4 од њих, колико и четници попа Ђујића.